

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Gorzów Wielkopolski, dnia 31 października 2022 r.

Poz. 2121

UCHWAŁA NR L/494/22 RADY GMINY DESZCZNO

z dnia 24 października 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Deszczno na lata 2022-2025.

Na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840) po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Deszczno na lata 2022-2025 w brzmieniu, jak w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego.

Przewodnicząca Rady Gminy
Barbara Chrobak

Załącznik do uchwały Nr L/494/22
Rady Gminy Deszczno
z dnia 24 października 2022 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DESZCZNO NA LATA 2022-2025

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski, Marta Danielska

MARZEC 2022

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	16
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	16
5.2.1. Charakterystyka gminy	18
5.2.3. Historia obszaru Gminy Deszczno	19
5.2.2. Historia wsi Gminy Deszczno	22
5.3. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Deszczno	28
5.3.1. Krajobraz kulturowy.....	28
5.3.2. Historyczne układy przestrzenne w Gminie Deszczno.....	29
5.3.3. Historyczne obiekty budowlane	31
5.3.4. Zabytki ruchome.....	34
5.3.5. Zabytki archeologiczne.....	35
5.4. Dziedzictwo niematerialne	35
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	36
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	36
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	37
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	37
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	42
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	43
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	45
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	48
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	49
9.1. Dotacje.....	50
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	52
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	54
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe.....	55
10. Podsumowanie.....	57
11. Bibliografia.....	58
12. Spis tabel	59
13. Załączniki	59

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Deszczno na lata 2022-2025 (dalej: „GPOnZ”) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. GPOnZ określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840, dalej „ustawa”) oraz wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Wójta, następnie po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata organ wykonawczy gminy przedstawia organowi stanowiącemu sprawozdanie z wykonania określonych w nim zadań.

GPOnZ to opracowanie uzupełniające do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie

za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym, ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa precyzuje zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce¹

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa, która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”;

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”;

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”;

¹ <https://isap.sejm.gov.pl/>

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minioniej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: *„zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”*.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: *„opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”*.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,*
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,*
- c) dziełami architektury i budownictwa,*
- d) dziełami budownictwa obronnego,*
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,*
- f) cmentarzami,*
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,*
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;*

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,*
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,*
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,*

- d) *wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,*
  - e) *materialami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),*
  - f) *instrumentami muzycznymi,*
  - g) *wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,*
  - h) *przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;*
- 3) *zabytki archeologiczne będące w szczególności:*
- a) *pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,*
  - b) *cmentarzyskami,*
  - c) *kurhanami,*
  - d) *reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.*

2. *Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.*

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) *wpis do rejestru zabytków;*
- 1a) *wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;*
- 2) *uznanie za pomnik historii;*
- 3) *utworzenie parku kulturowego;*
- 4) *ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

– **Art. 16 ust. 1:** *„Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.*

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: *prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.*

– **Art. 18:** *„1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

2. *W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:*

- 1) *uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;*

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19**, który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 89**, który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) *minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;*
- 2) *wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”;*

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „*zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 z późn. zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz.U. 2021 poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz.731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa

Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

Przy planowaniu i wykonywaniu prac konserwatorskich przy zabytkach, należy brać pod uwagę następujące zasady współczesnej doktryny konserwatorskiej, których stosowanie powinno również obowiązywać władze samorządowe:

- 1) *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
- 2) maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) minimalna niezbędna ingerencja (powstrzymanie się od działań niekoniecznych);
- 4) zasada, zgodnie z którą należy usuwać to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 6) zasada odwracalności metod i materiałów;
- 7) zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Powyższe zasady dotyczą m.in. konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów, jak również pracowników samorządowych zajmujących się ochroną zabytków, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej, szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków, poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), zwana „SOR”, została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1. Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

– Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczenia najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

– Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (dalej: „SRKS”) (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030, zwana „SRKS”, została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmocnić poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

- 1) Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez:
  - usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
  - rozwój i wzmocnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- 2) Wzmocnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez:
  - tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze,
  - ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
  - umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
- 3) Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez:
  - wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
  - rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których realizacja wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

SRKS definiuje również dodatkowe projekty strategiczne, które nie znalazły się w SOR. Zostały one opisane we wcześniejszych fragmentach tego dokumentu poświęconych poszczególnym celom SRKS. Lista projektów strategicznych SRKS obejmuje:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Deszczno wynikające z dokumentów na poziomie:

- 1) wojewódzkim: Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2021-2024, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego, Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030,
- 2) powiatowym: Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gorzowskiego na lata 2021-2024, Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Gorzowskiego na lata 2021-2027.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w w/w dokumentach.

• Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2021-2024

Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2021-2024 został przyjęty uchwałą nr XXXIII/454/21 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 21 czerwca 2021 r.

Wyznaczona wizja to – wielokulturowe dziedzictwo województwa lubuskiego fundamentem tożsamości regionu rozwijającego się gospodarczo i turystycznie.

Celem Programu opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2021-2024 jako dokumentu kontynuującego założenia z lat 2009-2012, 2013-2016 oraz 2017- 2020 jest w szczególności realizacja wizji określającej założenia w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, w tym pełnego rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego, procesów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz optymalnego wykorzystania zasobów dziedzictwa województwa w celu kształtowania rozwoju gospodarczego i budowania tożsamości społeczeństwa, a także promocji województwa lubuskiego poprzez dziedzictwo kulturowe także w wymiarze transgranicznym.

Jako cel strategiczny wyznaczono – zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla kształtowania tożsamości województwa lubuskiego.

Realizacja wizji i celu strategicznego odbywać się będzie poprzez określenie celów priorytetowych, kierunków działań i zadań.

Cel priorytetowy 1 – Rozpoznanie zasobu, poprawa skuteczności ochrony zabytków i efektywne zarządzanie zasobem.

Kierunki działania:

- Rozpoznanie stanu zachowania zasobu;
- Budowa bazy danych o zabytkach i obszarach chronionych;
- Digitalizacja zasobów zabytkowych;
- Wsparcie finansowe działań związanych z ochroną zabytków;
- Przeciwdziałania zagrożeniom dla dziedzictwa kulturowego.

Cel priorytetowy 2 – Rewaloryzacja zabytków jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego oraz rozwoju potencjału turystycznego.

Kierunki działania:

- Zahamowanie procesu degradacji zabytków nieużytkowanych;
- Tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- Rozwijanie i tworzenie produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe.

Cel priorytetowy 3 – Budowanie tożsamości regionalnej poprzez edukację i popularyzację dziedzictwa kulturowego w oparciu o społeczeństwo obywatelskie.

Kierunki działania:

- Wspieranie programów i projektów edukacyjnych promujących dziedzictwo kulturowe;
- Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami;
- Wspieranie działań dla budowania tożsamości regionalnej związanych z dziedzictwem niematerialnym;
- Wspieranie działań zmierzających do integracji transgranicznej i międzyregionalnej jako element budowania tożsamości.

Cel priorytetowy 4 – Ochrona krajobrazu kulturowego i świadome jego kształtowanie współgrające z integracją przestrzenną regionu.

Kierunki działania:

- Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego;
- Rozpoznanie i objęcie ochroną najcenniejszych zabytków dziedzictwa kulturowego świadczących o specyfice i tożsamości województwa;
- Rewitalizacja w obrębie obszarów zabytkowych.

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego

Duże znaczenie dla zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego ma Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego przyjęty uchwałą nr XLI/667/18 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 23 kwietnia 2018 r. Plan został, jako akt określający podstawowe kierunki zagospodarowania w zakresie takich zagadnień jak rozmieszczenie inwestycji celu publicznego czy zabudowy.

W Planie wskazane zostało między innymi rozmieszczenie istniejących oraz planowanych elementów zagospodarowania przestrzennego w zakresie: sieci osadniczej, systemów transportowych, infrastruktury technicznej, ochrony środowiska, zasobów przyrodniczych, kulturowych, krajobrazu i uzdrowisk oraz ochrony przeciwpowodziowej.

Elementem Planu jest również rozmieszczenie planowanych inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, wynikających z obowiązujących dokumentów rządowych oraz dokumentów Samorządu Województwa Lubuskiego.

Plan zakłada efektywne wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego dla rozwoju turystyki. Określono tu działania zmierzające do wykorzystania i utrzymania walorów dziedzictwa kulturowego regionu lubuskiego; wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego; ochrona krajobrazu kulturowego województwa; proponowane parki kulturowe; proponowane szlaki turystyczne; najcenniejsze zabytki województwa lubuskiego. W założeniach planu, w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zidentyfikowano m.in. następujące kierunki działań:

- działania zmierzające do utrzymania i wykorzystania walorów dziedzictwa kulturowego regionu lubuskiego,
- ochrona krajobrazu kulturowego województwa.

• Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 została przyjęta uchwałą nr XXVIII/397/21 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 15 lutego 2021 r.

Dokument zwraca uwagę na potrzebę lepszego wykorzystania walorów regionu, w tym kulturowych, stanowiących zasób województwa, jako istotny czynnik rozwoju potencjału społecznego i gospodarczego.

Jednym z celów operacyjnych jest rozwój potencjału turystycznego. Wskazane w nim konkretne kierunki to między innymi:

- promocja i rozwój markowych produktów turystycznych województwa;
- tworzenie warunków do rozwoju turystyki aktywnej i specjalistycznej;
- poprawa stanu obecnej i tworzenie nowej infrastruktury turystycznej, w tym bazy noclegowej i konferencyjnej o wysokim standardzie;
- promocja lubuskich podmiotów branży turystycznej;
- rozwój szlaków, tras turystycznych, budowa oraz integracja dróg/ścieżek rowerowych;
- kreowanie, wsparcie i realizacja działań z zakresu racjonalnego wykorzystywania i ochrony zasobów środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego.

• Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gorzowskiego na lata 2021-2024

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gorzowskiego na lata 2021-2024 została przyjęta uchwałą nr 186/XXXIV/2021 Rady Powiatu Gorzowskiego z dnia 27 września 2021 r.

Powiatowy program opieki nad zabytkami jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Dokument ten stanowi podwalinę współpracy pomiędzy samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Na potrzeby Programu sformułowane zostały trzy podstawowe priorytety, do których wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej.

Priorytet 1. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno- gospodarczego powiatu gorzowskiego.

Kierunki działań:

- zatrzymanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet 2. Nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań:

- działania organizacyjne i finansowe związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

Priorytet 3. Działania promocyjne i edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych regionu.

Kierunki działań:

- zapewnienie szerokiego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu,
- edukacja społeczności lokalnej w kwestii znaczenia dziedzictwa dla regionu,
- wspieranie rozwoju turystyki.

• Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Gorzowskiego na lata 2021-2027

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Gorzowskiego na lata 2021-2027 została przyjęta uchwałą nr 187/XXXIV/2021 Rady Powiatu Gorzowskiego z dnia 27 września 2021 r.

Strategia jest najważniejszym dokumentem określającym kierunki rozwoju powiatu, a jej celem jest wskazanie misji, wizji i celów strategicznych. Dokument zawiera najwyższe priorytety, których realizacja w określonym horyzoncie czasowym przyczyni się do wielokierunkowego rozwoju powiatu. Celem strategicznym nr 2 strategii jest kompleksowa promocja Powiatu Gorzowskiego poprzez realizację celu operacyjnego, jakim jest promocja zabytków. Realizacja tego celu nastąpi za pomocą konkretnych zadań, jakimi są:

- zapewnienie właściwej opieki nad własnymi obiektami zabytkowymi oraz sprawnej administracji w zakresie dóbr kultury;
- rozwój kompleksowej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami.

Pozostałe cele operacyjne to:

- promocja turystyczna, czyli m.in. opracowanie i druk wartościowych publikacji turystycznych promujących walory powiatu, rozszerzone o aktualną i rzeczową informację noclegową, muzealną, parki edukacyjne i inną wiedzę mającą walor poznawczy, z uwzględnieniem istniejącej turystycznej bazy noclegowej;
- działania promocyjno-marketingowe, czyli m.in. promowanie imprez wiodących o zasięgu międzynarodowym oraz regionalno-lokalnym (np. Święto Pieczonego Kurczaka w Deszczynie).

Wizja określona w strategii oznacza, że dziedzictwo kulturowe oraz walory przyrodnicze powiatu są eksponowane i promowane, że rozwija się turystyka w oparciu o produkty markowe i wytyczone szlaki turystyczne.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

• Plan Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych dla Gminy Deszczno

Plan Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych dla Gminy Deszczno został opracowany w 2018 r. Wykonany został zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Deszczno

Obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Deszczno zostało opracowane w 2020 r. Obowiązujące do chwili uchwalenia niniejszego studium, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Deszczno zostało zatwierdzone uchwałą Nr XIX/193/01 Rady Gminy Deszczno z dnia 17 lipca 2001 r., i wielokrotnie zmienione w trakcie obowiązywania (łącznie 8 zmian).

Głównym celem Studium jest zapewnienie podstaw formalno-prawnych i merytorycznych do przygotowania realizacji inwestycji powodujących skutki przestrzenne w obszarze Gminy Deszczno.

W gminie występują obiekty o wartości historycznej w tym wpisane do rejestru zabytków. Większość terenów osadniczych zachowała walory i wartości kulturowe. Walory architektoniczno-krajobrazowe posiada głównie zabudowa realizowana do 1950 r. oraz najnowsza o pokryciu ceramicznym wpisująca się harmonijnie w krajobraz przyrodniczy i kulturowy gminy. Zabudowa oraz formy zagospodarowania wymagają jednak rewaloryzacji, estetyzacji i przekształcenia lub przesłaniania elementów dysharmonijnych co pozostaje nie bez znaczenia dla rozwoju turystyki, szczególnie międzynarodowej.

W celu ochrony dziedzictwa kulturowego gminy wprowadza się strefę ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego w miejscowościach: Deszczno i Ulim. Strefa ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego stanowi teren objęty pośrednią ochroną konserwatorską. Przez układ ruralistyczny należy rozumieć przestrzenne założenie wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg. W strefie tej obowiązuje:

- zachowanie historycznego układu przestrzennego i jego historycznej struktury,
- zachowanie i odtworzenie linii zabudowy,
- rewitalizacja i konserwacja zachowanych, głównych elementów układu przestrzennego,
- usunięcie lub przebudowa obiektów dysharmonijnych,
- utrzymanie istniejącej zabudowy o wartości historycznej oraz zachowanych elementów zagospodarowania terenu we właściwym stanie technicznym i funkcjonalnym,
- nawiązanie w nowej zabudowie do historycznej kompozycji przestrzennej.

Szczegółowe ustalenia dotyczące stref ochrony konserwatorskiej należy wprowadzić w planach miejscowych określając przedmiot i zasady ochrony zgodnie z wytycznymi zapisów Studium, ze szczególnym uwzględnieniem parametrów nowej zabudowy takich jak wysokość, gabaryty budynków oraz forma i geometria dachów. Na etapie sporządzania planów miejscowych należy przeanalizować konieczność ewentualnego wprowadzenia stref konserwatorskich na innych obszarach.

W celu ochrony dziedzictwa kulturowego w odniesieniu do obiektów zabytkowych wpisanych i niewpisanych do rejestru zabytków obowiązuje priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich w kierunkach ich zagospodarowania. Działania podejmowane w odniesieniu do tych zabytków wymagają postępowania zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Należy dążyć do rewitalizacji obiektów zabytkowych. Ich zagospodarowanie nie powinno zmieniać ich historycznego charakteru, w tym kompozycji przestrzennej, kształtu obiektów, detali architektonicznych itp. Oprócz tego należy utrzymać historyczne granice nieruchomości oraz zachować historyczne linie zabudowy.

Stanowiska archeologiczne podlegają ochronie konserwatorskiej. W odniesieniu do stanowisk archeologicznych (ale również w odniesieniu do pozostałego obszaru, poza ich zasięgiem), w przypadku robót ziemnych, zastosowanie mają przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

• Program Rewitalizacji Gminy Deszczno na lata 2016-2023

Program Rewitalizacji Gminy Deszczno na lata 2016-2023 został przyjęty uchwałą nr XLVIII/412/2018 Rady Gminy Deszczno z dnia 9 lipca 2018 r.

Głównym celem Programu jest zdiagnozowanie obszarów problemowych, przede wszystkim pochodzących ze sfery społecznej, ale również technicznej, przestrzenno-funkcjonalnej, środowiskowej oraz gospodarczej. Diagnoza ta ma być pomocna w wyodrębnieniu obszarów zdegradowanych, na podstawie czego zostanie wybrany obszar, na którym podejmowane będą działania rewitalizacyjne (obszar rewitalizacji) w celu niwelowania negatywnych zjawisk na terenie Gminy.

W Programie zaplanowano przedsięwzięcia rewitalizacyjne, w tym:

1. Nazwa przedsięwzięcia – Stacja Kultura, szacowana wartość projektu 500 000 zł.

Stacja Kultura będzie również realizowała projekty edukacyjno-szkoleniowe skierowane do różnych grup odbiorców z terenu gminy. Infrastruktura obiektu wspierać będzie działania z zakresu między innymi reorientacji zawodowej, rozwoju zainteresowań, wymiany doświadczeń międzypokoleniowych. W tym zakresie realizowane będą projekty współfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego ukierunkowane na aktywizację społeczną osób wykluczonych, bezrobotnych oraz obszarów i grup zmarginalizowanych.

Przewiduje się udostępnianie obiektu na działania realizowane przez partnerów społecznych w szczególności organizacje pozarządowe organizacje przedsiębiorców jednostki sektora finansów publicznych. Szczególnego znaczenia zawierać będą działania wspierające integracji międzypokoleniową w tym, w szczególności działalność Klubu Seniora oraz tzw. intermentoring tj. dzielenie się doświadczeniem osób posiadających różne doświadczenia życiowe i zawodowe. W tym zakresie realizowane będą projekty zarówno przez Gminę Deszczno jak również partnerów społecznych współfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Małych Projektów i Projektów Sieciowych Euroregionu Europa Viadrina. Główną grupą docelową projektu będą mieszkańcy obszarów rewitalizacji, czyli sołectw: Białobłocie, Brzozowiec oraz Niwica. Konieczność realizacji inwestycji w Deszcznie wynika z istniejącej tam infrastruktury.

2. Nazwa przedsięwzięcia – Stacja Kultura, Deszczno, ul. Kolejowa 2, szacowana wartość projektu 2 500 000 zł.

Przedmiotem projektu jest przebudowa i rozbudowa istniejącego nieużytkowanego budynku dawnej stacji kolejowej w Deszcznie na centrum kultury, rozwoju społecznego i integracji międzypokoleniowej.

Projekt obejmował przebudowę istniejącego budynku z przeznaczeniem na bibliotekę gminną oraz centrum informacji i promocji oraz rozbudowę obiektu czytelnicy służącą jako miejsce szkoleń, działań Klubu Seniora oraz warsztatów dla mieszkańców organizowanych przez NGO. W ramach projektu planowane jest również zagospodarowanie terenu przyległego do budynku stacyjnego (wykonanie przestrzeni wspólnych, skweru, parkingu).

5.2. Charakterystyka zasobów oraz stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina wiejska Deszczno zlokalizowana jest w pñ. części województwa lubuskiego, w pñd.-wsch. części powiatu gorzowskiego. Sąsiaduje z miastem Gorzów Wlkp., które otacza od pñd. i pñd.-wsch. Wchodzi w skład Aglomeracji Gorzowskiej. Położona jest na skrzyżowaniu kluczowych szlaków komunikacyjnych – leży w Środkowoeuropejskim Korytarzu Transportowym CETC-ROUTE65 (droga krajowa nr 3) oraz w strefie Paneuropejskiego Korytarza Transportowego II (droga krajowa nr 22). Jest to jednocześnie skrzyżowanie osi największych aglomeracji w tej części Europy: Berlin-Szczecin-Poznań.

Gmina Deszczno obejmuje 21 miejscowości wiejskich: Białobłocie, Bolemin, Borek, Brzozowiec, Ciecierzycy, Deszczno, Dzierławice, Dzierzów, Glinik, Karnin, Kiełpin, Koszęcin, Krasowiec, Łagodzin, Maszewo, Niwica, Orzelec, Osiedle Poznańskie, Płonica, Prądocin, Ulim.

Atutem regionu są jej walory krajobrazowo-przyrodnicze, sprzyjające rozwojowi turystyki pieszej, rowerowej, sportu i wypoczynku. Gmina jest obszarem typowo rolniczym, z udziałem gospodarki leśnej i usług, lecz w efekcie ekspansji sąsiedniego miasta, rozbudowującego własne funkcje metropolitalne, uzyskuje coraz większy poziom urbanizacji, stając się realnym obszarem funkcjonalnym miasta. Cechą charakterystyczną gminy jest stały wzrost liczby mieszkańców ok. 9960 osób w końcu 2020 oraz zmiana ich mentalności, co determinuje rozwój usług niższego i wyższego rzędu oraz generuje przekształcenia przestrzenne.²

• ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE³

Gmina Deszczno geograficznie znajduje się na obszarze mezoregionów: Równiny Gorzowskiej i Kotliny Gorzowskiej (część pradoliny toruńsko-eberswaldzkiej), zaś jej część należy do makroregionu Pojezierze Lubuskie. Rzeźba terenu obszaru gminy została ukształtowana przez łądolód skandynawski, pod koniec plejstocenu – występuje tu krajobraz młodoglacjalny. Do najbardziej charakterystycznych form morfologicznych dla terenów polodowcowych należą: doliny rzeczne, jeziora, wzniesienia morenowe oraz równiny sandrowe. Pierwotne formy powstałe w wyniku działalności lodowca, w wyniku zmian klimatu i wskutek działalności człowieka, uległy przekształceniu na przestrzeni lat. W wyniku przeobrażeń krajobraz stanowi kompleks form z okresu plejstoceńskiego, uzupełniony utworami holoceniowymi – powstałymi w okresie od cofnięcia się lodowca po dzień dzisiejszy.

Obszar gminy, położony w zlewni rzeki Warty, od pñn., pñn.-wsch. i pñn.-zach. konturowany korytem rzeki, ukształtowany jest przez pola i rozległe łąki nadwarciańskie poprzecinane strumieniami i starorzeczami. Znajduje się tu jezioro Glinik, za pomocą potoku Struga połączone z kanałem Bema (Postomski, Roszkowicki). W Karninie i Dzierzowie powstały kolejne zbiorniki wodne – poprzez zaadaptowanie na kąpieliska wyrobisk żwiru. Złoże żwiru i piasku wydobywane są również w Boleminie, Deszcznie i Prądocinie.

Klimat regionu zalicza się do strefy klimatu umiarkowanego. Rejon ten uznawany jest za najcieplejszy obszar w Polsce. Uwarunkowania przyrodnicze i położenie geograficzne sprawiają, że gmina Deszczno posiada bardzo dobre zaplecze rozwoju gospodarczego oraz duży potencjał turystyczny, wynikający z wysokich walorów środowiska przyrodniczego, gęstej sieci hydrograficznej w obszarze pradolinnyh Kotliny Gorzowskiej, dużego zróżnicowania ekosystemów i cech klimatu lokalnego.

Znajduje się tu kilka obszarów chronionych:

– Rezerwat ornitologiczno-faunistyczny „Santockie Zakole” (wieś Borek) – płaski teren zalewowy z licznymi zadrzewieniami, w tym pozostałościami lasów łągowych, starorzeczami i oczkami wodnymi, stanowiącymi

²Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp., Gorzów Wlkp., 2021

³Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Gorzowskiego na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024. Internet: https://bip.powiatgorzowski.pl/system/obj/1750_POS_Powiat_Gorzowski_Projekt.pdf (data dostępu: 15.01.2022)

miejsce bytowania ptactwa wodno-błotnego. Chroni miejsca lęgowe ok. 120 gatunków ptaków, zwłaszcza wodno-błotnych. Wśród drzewostanu – dęby szypułkowe o 300-475 cm obwodu.

– Obszary Natura 2000:

1. Ujście Noteci – obszar ochrony siedlisk- występowanie wilgotnych ekosystemów typowych dla dolin dużych rzek wraz z dobrze zachowanymi lasami lęgowymi;
2. Ujście Warty – specjalny obszar ochrony siedlisk i ochrony ptaków.

– Użytki ekologiczne:

1. Nad Wartą – Deszczno /Borek - obszar na skraju wsi Borek, od płd. między wałem a Wartą;
  2. Nad Glinikiem – Deszczno /Glinik – płd. część jeziora Glinik;
  3. Przy jeziorze – Deszczno /Glinik – środkowa część jeziora Glinik, na płd.-wsch. od półwyspu;
  4. Oczko – Deszczno /Bolemin – ok. 900 m na płn. od drogi krajowej nr 24;
  5. Mały półwysep – Deszczno/Glinnik – w płn. części jeziora Glinik, na wsch. od punktu czerpania wody, przy wjeździe na mały półwysep.
- Pomniki przyrody – 4 dęby szypułkowe w Deszcznie.

5.2.3. Historia obszaru Gminy Deszczno⁴

Najstarsze, stwierdzone ślady penetracji grup ludzkich na terenie gminy Deszczno sięgają okresu mezolitu (ok. 8300/8200-4500/4300 p.n.e.) Tereny eksplorowała ludność myśliwsko-zbieracka posługująca się drobnymi krzemiennymi narzędziami (tzw. mikrolitycznymi). Tego typu zabytki odkryto np. w Ciecierzycach, Deszcznie, Karninie, Ulimiu. W okresie neolitu przybywała falami rolnicza ludność z terenów naddunajskich, której przedstawiciele przynieśli umiejętność wyrobu ceramiki, znajomość uprawy ziemi, hodowli, a także ulepszone techniki produkcji narzędzi. Najstarsza fala tego osadnictwa wiąże się z ludnością tzw. kultury ceramiki wstęgowej rytej (ok. 4300/4200-4000 p.n.e.). Na obszarze gminy czytelna jest druga fala osadnicza reprezentowana przez ludność kultury ceramiki wstęgowej klutej (ok. 4000-3500 p.n.e.): Deszczno, Glinik, Łagodzin, Ulim. Przez porównanie z obszarem sąsiednich gmin, zapewne i na terenie gminy Deszczno funkcjonowała ludność kultury pucharów lejkowatych (ok. 3500/3200 p.n.e.), kultury amfor kulistych (ok. 2500 p.n.e.-ok. 2000 p.n.e.) i ludność kultury ceramiki sznurowej (od ok. 2300 p.n.e.).

Początek epoki brązu (ok. 1800-1700 p.n.e. – IV-III w. p.n.e.) reprezentuje kultura grobskośmiardowska (Deszczno). Na przełomie drugiego i trzeciego okresu epoki brązu pojawiła się, trwająca niemal X wieków, kultura łużycka, wyrosła na bazie wcześniejszych kultur. Jej ślady występują we wszystkich miejscowościach gminy, zaś cmentarzyska ciałopalne i ślady osad czytelne są w Boleminie, Ciecierzycach, Deszcznie, Karninie, Łagodzinie, Ulimiu. Są też skarby, najpierw brązowe, potem żelazne: Ciecierzycy i Koszęcin.

W II w. p.n.e. rejon Gorzowa i okolic stał się terenem osadnictwa ludności kultury przeworskiej. Proces migracyjny doprowadził do znacznego wzrostu gęstości zaludnienia. Z okresu przedrzymskiego (II-I w. p.n.e.) i z okresu wpływów rzymskich (I-V n.e.) zlokalizowano szereg stanowisk osadniczych – czasem kilka w jednej miejscowości, w: Ulimiu, Deszcznie, Karninie i Ciecierzycach. Na uwagę zasługuje stanowisko w Ciecierzycach i Ulimiu, gdzie obok fragmentów ceramiki znaleziono także żuźle żelazne, świadczące o wytopie żelaza z rud darniowych. W tym okresie nastąpił znaczny postęp cywilizacyjny, co znalazło wyraz w rozwoju szeregu gałęzi rękodzielniczych.

⁴W. Krajniak, Potamokracja lubuska na tle dziejów pogranicza polsko-niemieckiego do XVIII, w: Studia Zachodnie, Zielona Góra 2014; E.Rymar, Rywalizacja o ziemię lubuską i kasztelanię międzyrzecką, w latach 1319-1326, ze szczególnym uwzględnieniem stosunków pomorsko-śląskich, w: Sobótka 1979; E. Rymar, Znaczenie Gorzowa w średniowiecznej Nowej Marchii, w: Nowa Marchia – prowincja zapomniana – wspólne korzenie, Wojewódzka i Miejska Bibliotek Publiczna, Zeszyty naukowe 8. Gorzów 2007; C. Gahlbeck, Tak zwana Nowomarchijska Księga Ziemska Margrabiego Ludwika Starszego z 1337 roku. Studia nad podziałem terytorialnym i przekazem historycznym, w: Nowa Marchia – prowincja zapomniana – wspólne korzenie, Wojewódzka i Miejska Bibliotek Publiczna, Zeszyty naukowe 2. Gorzów 2004; Program opieki nad zabytkami powiatu gorzowskiego na lata 2017-2020. Gorzów Wlkp. 2018

W okresie wędrówki ludów nastąpiła pustka osadnicza, zaś początki kolonizacji słowiańskiej datuje się tu od końca VII do 2 poł. IX w. n.e. – napływały plemiona słowiańskie z pomorskiej i polskiej grupy językowej. Granicę międzyplemienną stanowiły nadnoteckie i nadwarciańskie bagna oraz puszczańskie pustki osadnicze. W widłach Warty i Noteci, w sąsiedztwie obszaru gminy Deszczno, prawdopodobnie już ok. poł. VIII w., powstał gród w Santoku – jeden z najważniejszych punktów strategicznych. Bronił przejścia przez bagna, równocześnie umożliwiając komunikację między ziemiami wielkopolskimi i pomorskimi. Na terenie gminy Deszczno najstarsze, wczesnośredniowieczne znaleziska datowane są na okres do poł. X w.: ślady osad z Deszczna i Karnina.

W toku powstawania na terenie Wielkopolski ponadplemiennego państwa pierwszych Piastów, w związku z jego ekspansją w kierunku ujścia Odry, obszar ten w X w. dostał się pod panowanie piastowskie. Znajdujący się na terenie przygranicznym obszar ob. gminy był rejonem ciągłych walk polsko-pomorskich, które nasiliły się w XI w. – linia Warty i Noteci zajęta została przez Pomorzan (oprócz Santoka). W pocz. XII w. wojska Bolesława Krzywoustego podporządkowały Ziemi Lubuską i Pomorze Zachodnie Polsce, czasowo – potem teren przygraniczny przechodził z rąk do rąk, by na przestrzeni 2 poł. XIII i pocz. XIV w. znaleźć się w rękach brandenburskiej dynastii Askańczyków – od pocz. XIII w. prowadzącej ekspansję na wsch. od Odry.

Ziemię na płn. od Warty, należące do kasztelanii santockiej, najczęściej były w rękach władztwa pomorskiego, od lat 1253-55 – brandenburskiego (Santok ostatecznie od 1454), natomiast niemal cały obszar gminy Deszczno, leżący w płd. zakolu Warty, znajdował się w kasztelanii międzyrzeckiej, wzmiankowanej w 1256 r. – w rękach Piastów Wielkopolskich. Po zajęciu Ziemi Torzyskiej przez Brandenburgię w 1250 r. i utworzeniu Nowej Marchii w 1257 r., wioski Glinik, Deszczno, Karnin i Ulim, wraz z terytorium sięgającym po Trzebiszewo, znalazły się na terenie klina we własności polskiej. Okresowo obszar ten znajdował się w rękach niemieckich. Np. wskutek układu krzywińskiego z 1296 r. o podziale Wielkopolski i wojny książąt głogowskich z Władysławem Łokietkiem, kasztelania dostała się pod panowanie Brandenburczyków, by ponownie powrócić do Wielkopolski.

Niezależnie od podziałów politycznych obszar ob. gminy Deszczno był stopniowo przejmowany przez Niemców na zasadzie wykupów, zwłaszcza od czasu lokowania miasta Gorzów (1257). Rada Miejska lub mieszkańcy Gorzowa kupowali poszczególne wioski i w momencie zmiany właściciela zmieniała się ich zależność państwowa. Wkrótce Ulim, Deszczno, Glinik, Borek, Karnin – nadal zaliczane do diecezji poznańskiej i polskiej kasztelanii międzyrzeckiej, faktycznie pozostawały w jurysdykcji gorzowskich wójtów. Przez tereny ob. gminy Deszczno biegła ważna droga handlowa prowadząca z Polski na Pomorze. Askańczycy dążyli do jej opanowania. W 1316 r. miasto otrzymało prawo pobierania dyszlowego od wozów i myta w wysokości denara od każdego konnego, za wyjątkiem brandenburskiego rycerstwa i duchowieństwa – na moście na Warcie.

Polska nie zrzekła się ze zwierzchnictwa państwowego nad tym terenem i jeszcze długo był on przedmiotem sporów polsko-brandenburskich. Np. w 1326 r. miała miejsce wyprawa Władysława Łokietka na Nową Marchię, podczas której spalono kilka wiosek w okolicy Gorzowa. Łokietek odzyskał kasztelanię międzyrzecką, ale dość szybko margrabiom udało się przesunąć granicę Marchii na południe, pomiędzy dzisiejszy Brzozowiec i Trzebiszewo. Z chwilą przejścia rządów w Nowej Marchii przez Krzyżaków spór o podmiejskie wioski zaostrzył się. Jurysdykcja kościelna na tym obszarze nadal, do czasów reformacji, pozostawała w rękach biskupów poznańskich. Co również powodowało szereg sporów i konfliktów między administracją kościelną a miastem Gorzowem. W 1406 r. biskup obłożył klątwą Gorzów z powodu niepłacenia dziesięciny z Borka, Ulimia, Karnina i Deszczna; ekskomunikę uchyliła stolica Apostolska w 1408 r. Podczas posiedzenia komisji granicznej w 1422 r. w Międzychodzie, świadkowie stwierdzili, iż „Deszczno, tak jak trzy pozostałe sporne wsie od niepamiętnych czasów do Korony polskiej należały”. W 1560 r. Zygmunt August nadał staroście generalnemu wielkopolskiemu Januszowi Kościeleckiemu dożywocie na kilku wsiach w tym: Karnin, Ulim, Borek i Deszczno. Starosta wielkopolski Andrzej Opaliński w 1586 r. domagał się podatków z tych wsi. W 1558 r. starosta międzyrzecki wezwał Gorzów do opłat na wojnę turecką z 4 wsi gminy Deszczno. W 1602 r. poborca Gutkowski najechał rajtarami sporne wsie. Z ok. 1602 r. pochodzi memoriał szlachecki, stwierdzający m.in.: „są za się cztery wsie dobre, co Lancberczanie też trzymają, od których księdzu opatowi paradyskiemu każdy rok Lancberczanie miasto dawa kamień pieprzu”. Danina z pieprzu

istniała do 1675 r., kiedy zniesiono ją kosztem 200 talarów. W tym też czasie Polska prawdopodobnie zaniechała roszczeń do spornych wsi.

W 1402 r. Nowa Marchia przypadła zakonowi krzyżackiemu – do 1452 r., potem została odkupiona przez Hohenzollernów. W 1535 r. Nową Marchię objął Jan z Kostrzyna, za którego rządów (1535-1571) stanowiła niezależne państwo w ramach Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego. Był to okres szybkiego rozwoju gospodarczego oraz – od 1538 r. – panowania luteranizmu, jako religii obowiązującej.

W 1618 r., w wyniku unii personalnej, powstało państwo Brandenburgia-Prusy, w 1701 r., podniesione do rangi królestwa w Prusach, w rękach Hohenzollernów. W 1806 r., po rozwiązaniu Świętego Cesarstwa Rzymskiego władca Prus utracił uprawnienia księcia elektora Rzeszy. W latach 1815-1866 Prusy były państwem członkowskim Związku Niemieckiego, potem Północnoniemieckiego (1866-1871), w latach 1871-1918 – członkiem Cesarstwa Niemieckiego. Król Prus był jednocześnie cesarzem niemieckim. Po I wojnie światowej obszar znalazł się w granicach Republiki Weimarskiej i III Rzeszy. Od 1945 r. – w granicach Polski.

W średniowieczu obszar obecnej gminy Deszczno był dla władców Polski i Pomorza Zachodniego terenem peryferyjnym. Nie posiadał rozwiniętych struktur osadniczych i administracyjnych, co ułatwiło związanie tego terenu z Brandenburgią. Zastane struktury organizacyjne zastąpiono nowymi. Czas panowania dynastii askańskiej (do 1320) był okresem lokacji miast traktowanych jako punkty oparcia władzy dbającej o rozwój ekonomiczny państwa. Gorzów rozwijał się bardzo szybko ze względu na korzystne położenie na szlakach handlowych, zwolnienia z opłat celnych (od 1340) w książęcej komorze w Santoku, poboru cła od towarów spławianych Wartą i rozwoju rzemiosła związanego głównie z produkcją żywności. Dzięki sąsiedztwu z miastem dobrze prosperowały również stare, słowiańskie wioski: Ulim, Deszczno, Glinik, Borek, Karnin, Brzozowiec, których ludność trudniła się głównie rybołówstwem. Pozostały teren obecnej gminy Deszczno, pocięty starorzeczami, grzęzawiskami, łąkami, zwany kiedyś Warthe Bruch (Błota Warciańskie), był słabo zaludniony ze względu na niedogodne warunki.

W XVI w. wykształcił się historyczny powiat gorzowski (Beritt), wzmiankowany w 1565 r., który przetrwał w zasadzie do 1945 r. Administracyjnie należał do niego obszar ob. gminy Deszczno. Starą sieć osadniczą (Borek, Brzozowiec, Deszczno, Glinik, Karnin i Ulim) uzupełniły, jako przysiółki dawnych wsi, folwarki miejskie i państwowe. Np. Płonica – założona przez radę miasta Gorzowa w 1616 r. na tzw. Plonitz-Wiesen poprzez osadzenie 9 olędrow, którzy w okresie wojny trzydziestoletniej (1618-1648) zostali wygnani. Niemniej do pocz. XVIII w. tutejszy ekosystem pozostawał strukturą w niewielkim stopniu zaburzoną przez człowieka.

W latach 1618-1648 przez terytorium Nowej Marchii przetoczyła się wojna trzydziestoletnia, najazdy szwedzkie (1674,1679), a w latach 1700-1721 – wojna północna. Działania wojenne, przemarsze różnych wojsk, grabieże i pożary zniszczyły znaczną część zabudowy i wyludniły teren. W kolejnych latach kraj plądrowały kilkakrotnie wojska rosyjskie. Oprócz strat poniesionych podczas wojen, przez kraj w latach 1709-1711 przeszła epidemia cholery, która pochłonęła więcej niż 1/3 ludności. Pozostała ludność uległa zadłużeniu, opuszczała majątki, teren ulegał funkcjonalnej degradacji. Środki zaradcze rozpoczął już elektor Fryderyk Wilhelm (1640-1688), lecz właściwie działania podjął król pruski Fryderyk Wilhelm I (1713-1740). Wprowadził ustawodawstwo oferujące udogodnienia i ulgi dla nowych osadników, co miało przyciągnąć obcokrajowców. Zainicjował też wielkie prace melioracyjne na terenie doliny Warty, które kontynuowali kolejni królowie.

W XVIII w. tereny, w tym ob. gminy, poddano melioracji, obwałowano Wartę, przekopano kanały i osuszono tzw. Błota nadwarciańskie. Równolegle prowadzono szeroką akcję osadniczą. Koloniści w większości pochodzili z Polski, ale też z Saksonii, Meklemburgii i wielu innych części Niemiec. W obecnej gminie powstały wsie: Bolemin, Ciecierzycy, Dzierzławice, Dzierzów, Kiełpin, Koszęcin, Krasowiec, Łagodzin, Maszewo, Niwica, Orzelec, Prądocin. Pozostałe ponownie zasiedlono, powiększono lub przekształcono: Brzozowiec, Deszczno, Glinik, Płonica. Na przestrzeni XVIII w. ukształtowała się obecna sieć osadnicza, utrwalona po wojnach napoleońskich, gdy zreformowano struktury administracyjne państwa pruskiego, w tym podział na powiaty. Powiaty stały się trwałym elementem kultury politycznej i gospodarczej

państwa pruskiego, z czytelną strukturę osadniczą z instytucjami publicznymi o charakterystycznych formach architektonicznych, komunikacją lokalną i nowoczesnym prawem budowlanym. Powstał m.in powiat Kreis Landsberg (Warthe) w rejencji frankfurckiej, powiat gorzowski, który istniał do 1945 r.

Procesy osadnicze i religijne zwiększające zaludnienie obszaru obecnej gminy Deszczno oraz stopniowe zróżnicowanie etniczne, a od XVI w. również religijne, spowodowały iż do poł. XX w. teren gminy był obszarem wielokulturowym i wieloetnicznym. W wyniku II wojny światowej i postanowień konferencji jałtańskiej, doszło do całkowitego wysiedlenia ludności niemieckojęzycznej i zasiedlenia tych obszarów ludnością polską z terenów Polski Centralnej, Kresów, itp.

Po II wojnie światowej wsie obecnej gminy Deszczno weszły w skład województwa poznańskiego, powiatu gorzowskiego, wiejskiej gminy Zieleniec (1945-1954). Przy czym w latach 1945-1946 funkcjonowały również gminy Krasowiec i Deszczno, obejmujące część miejscowości obecnej gminy. W latach 1950-1975 funkcjonowało województwo zielonogórskie i powiat gorzowski, natomiast po reformie administracyjnej w 1954 r., dotychczasowe gminy zastąpiono mniejszymi gromadami (1954-1972). Wsie obecnej gminy Deszczno rozdzielone zostały między gromady: Deszczno (Glinik, Karnin, Maszewo), Siedlice (do czasu włączenia wsi do Gorzowa: Borek i Ciecierzycy), Krasowiec (Dzierzławice, Bolemin, Kiełpin, Orzelec, Płonica, Prądocin;), Trzebiszewo (1961-1968: Brzozowiec), Ulim (1954-57: Dzierzów, Koszęcin, Prądocin, Niwica), Zieleniec (Łagodzin). W 1973 r. zreformowano podstawowy szczebel administracji, przywracając gminy – w latach 1973-1975 wsie ob. gminy znajdowały się w gminie wiejskiej Deszczno.

Po wprowadzeniu dwustopniowego podziału administracyjnego, funkcjonującego w latach 1975-1998, gmina Deszczno znalazła się w województwo gorzowskim. Od stycznia 1999 r. – w powiecie gorzowskim województwa lubuskiego.

5.2.2. Historia wsi Gminy Deszczno⁵

Białoblocie (Bürgerbruch) – wieś powstała na łęgu należącym do mieszczan gorzowskich, nazywanym Hohe Bruch. W XVIII w. podjęto tu prace kolonizacyjne, w wyniku których powstały osady Bolemin i Płonica, zaś w 1766 r., decyzją króla pruskiego – 2 tys. morgów z łęgu pozostało we własności miasta na wyręb drzewa. W 1805 r. podjęto na tym terenie pierwszą akcję osadniczą; w 1812 r. przybyło 12 kolejnych kolonistów, w 1939 r. – 225. Wieś należała do ewangelickiej parafii w Gliniku; księgi kościelne z lat 1812-1817 notują kilkanaście nazwisk pochodzenia polskiego.

Bolemin (Blockwinkel) – ślady osadnictwa na terenie wsi sięgają epoki brązu (1300-300 p.n.e.). Współczesna wieś powstała w 1745 r., z inicjatywy magistratu Gorzowa na tzw. Blockwinkel koło wsi Glinik. Magistrat sprowadził 27 polskich i niemieckich kolonistów, zakładając folwark. Dalsze prace melioracyjne i pomiarowe trwały do 1755 r., a właściwe zasiedlenie wsi nastąpiło w 1757 r. Kolonia początkowo otrzymała nazwę Blockwinkel-Holländer. W 1771 r. powstała nowa kolonia Klein-Blockwinkel – dla 11 kolonistów z Polski. W 1784 r. mieszkało tu 49 rodzin posiadających po 50 mórg ziemi, łącznie 314 osób. W latach 1790-1799 zbudowano kościół wg projektu F.U.Krause. W 1912 r. wieś uzyskała połączenie kolejowe.

Borek (Borke, Borggh – 1335, Borck – 1409, Berke – 1435, Berke – 1435, Borgke, Borcke, Borcke – 1573, Burcke – 1574, Burgkow – 1608, Borckow – 1626, Borkow – 1672) – na terenie wsi zlokalizowano cmentarzysko z IV-V okresu brązu i osadę datowaną na 600-1200 n.e.

Borek wzmiankowany jest z fałszyfakacie z datą 1251, powstałym w XV w. Wieś prawdopodobnie powstała w XII w., na przełomie XIII/XIV należała do wielkopolskiego wielmoży Beniamina Zaremby, potem do jego syna, komesa Beniamina z Namkanowa, który w 1335 r. odstąpił ją burmistrzowi Gorzowa Albertowi

⁵E. Rymar, Metryka i nazwy miejscowości dawnego powiatu gorzowskiego w granicach z lat 1945–1950, w: Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 17, 179-251, 2010; karty zabytków architektury, tzw. Karty białe, archiwum WUOZ Delegatura w Gorzowie Wielkopolskim

Buenschen. Wieś była przedmiotem sporów między Polską i Brandenburgią jeszcze w XVI w.; w 1406 r., z powodu niepłacenia dziesięciny została obłożona klątwą; w 1422 r. należała do Korony; w latach 1433-1435 jej mieszkańcy zostali wymordowani przez polską załogę Santoka. Dokumentem z 1566 r. margrabia Joachim II nałożył na tutejszych rybaków obowiązek sprzedawania ryb na targu w Gorzowie, obowiązujący jeszcze w 1720 r. Sołectwo w Borku, należące do rady miasta Gorzowa, w 1573 r. zostało odsprzedane Jacobowi Donnicke z Kołczyzna i w rękach rodziny pozostawało przez kolejne 250 lat. W 1602 r. we wsi mieszkało 17 gospodarzy oraz 20 kmieci i rybaków. W 1784 r. – 17 gospodarzy oraz 17 kmieci i 6 chałupników.

W 1768 r. na nowo podzielono terytorium wsi i częściowo zasiedlono nowymi kolonistami. W końcu XVIII w. istniała tu szkoła. Księgi ewangelickiej parafii w Deszcznie w latach 1812-1817 wymieniały w Borku kilkadziesiąt polskich nazwisk.

Brzozowiec (Berkenwerder) – w XIV-XV w. była w tym miejscu wieś Sommerlate, którą w 1347 r. Mikołaj de Jago sprzedał Henrykowi Bubenowi, a ten w tymże roku odsprzedał ją magistratowi Gorzowa. Wieś pozbawiona była budynków, być może w wyniku polskich najazdów na Nową Marchię w 1326 r. Przed 1578 r. na jej terenie, z inicjatywy miasta, powstał folwark: Neue Sorge (Nowa Zagroda – przeciwstawienie dla Altensorge, Glinik), Neue Vorwerk, Sorge, Berckwerder (1601), Berkenwerder oder Neuen Sorge (1686), Berkenwerder (1687). W 1618 r. w Brzozowcu Polska i Brandenburgia zawarły traktat o żegludze na rzekach Warcie i Odrze; wieś znajdowała się na granicy polsko-brandenburskiej.

Obecna wieś powstała w 1763 r. – po dosiedleniu kolonistów. Ich przybycie odnotowano dwukrotnie: najpierw była to grupa 16 kolonistów „niemiecko-polskich”, potem 30 rodzin polskich, osadzonych również w Gliniku i Wieprzycach. W 1784 r. mieszkało tu 220 osób – 32 rodziny posiadające po 12-13 mórg ziemi. Księgi parafialne z 1 poł. XIX w. rejestrują nazwiska pochodzenia polskiego. W 1939 r. wieś liczyła 473 mieszkańców.

Ciecierzycy (Klein Czettritz 1726-28, Neu Borkow – 1759, Gross Czettritz – 1759, Zettritz – 1929) – znalezione to narzędzi mikrolityczne świadczą o penetracji obszaru w okresie mezolitu. Ślady osadnictwa na terenie wsi sięgają III i IV okresu brązu (ok. 1300 r. p.n.e.). W późniejszym okresie ludność zajmowała się eksploatacją tutejszych rud darniowych. Zachowały się też ślady osady z czasów rzymskich (przed 400 r. n.e.), potem nastąpiła przerwa osadnicza.

Wieś powstała w trakcie osuszania błot nadwarciańskich. Początkowo powstały Ciecierzycy Małe – gdy w latach 1726-28 sprowadzono pierwszych osadników. Właściwa kolonizacja nastąpiła w 1767 r. Wieś składała się z 25 podwójnych budynków dla 50 rodzin, z których każda otrzymała po 5 mórg ziemi. W 1784 r. mieszkało tu 49 rodzin, łącznie 213 osób; w 1809 r. – 230 osób w 49 budynkach, zaś w 1861 r. – 341 osób w 47 budynkach.

Natomiast wieś Ciecierzycy Wielkie założone zostały w 1759 r. (lub 1768) z polecenia króla na polach Gorzowa na terenie tzw. Borkowskich Błot, w miejscu zwanym „Iden” – należącym do rybaków z Karnina. Otrzymali oni później odszkodowanie w postaci nowo wykarczowanej ziemi koło wioski. Początkowo otrzymała nazwę Neu Borkow, następnie Gross Czettritz (do 1937) – na cześć komendanta gorzowskiego regimentu dragonów, gen. lejtn. Ernsta Heinricha Freiherr von Czettritz. Ciecierzycy Wielkie powstały jako kolonia dla bogatszych chłopów. Sprowadzono tu 40 polskich rodzin, które otrzymały po 40-45 mórg bardzo dobrej ziemi i zwolnienie na trzy lata od wszelkich obciążeń. W 1784 r. mieszkało tu 257 osób. W 1783 r. wybudowano kościół. Istniała także szkoła.

W 1809 r. w 41 domach mieszkało 265 mieszkańców; w 1861 r. – w 57 domach mieszkało 421 mieszkańców. W dniu 1.01.1929 r. obie wsie połączono.

Deszczno (Dessen – 1316, 1345, 1372, Desczno – 1409, Deczsil alias Deschno – 1422, Desczen – 1452 Descznow, Dessel, Dessel – XV w.; Dechsel) – znalezione to narzędzi mikrolityczne świadczą o penetracji obszaru w okresie mezolitu. Osada zasiedlona została w epoce brązu (1800-1700 p.n.e.) przez ludność kultury unietyckiej (znalezisko skarbów w postaci brązowego guza, naramiennika, szpili, naszyjnika i siekierki). Ciągłość osadniczą potwierdzają ślady osady wczesnośredniowiecznej z VIII w. Wieś, wzmiankowana w 1316

r., jako wyłączona z zamkowego okręgu międzyrzeckiego, w 1345 r., w akcie nadania jej miastu Gorzów, określona jako opuszczona.

W 1602 r. Deszczno liczyło 15 chłopów oraz 29 zagrodników i rybaków. W czasie wojnie 30-letniej (1618-1648) zostało mocno zniszczone. Potem jej zaludnienie było względnie stałe: sołtys posiadał 4 łany ziemi, 13 chłopów po 2 łany. W 1568 r. we wsi było również 21 chałupników (w 1718 r. – 29), pasterz, świniarz, kościelny, owczarz sołecki i kowal. Większość mieszkańców zajmowała się hodowlą bydła, a także pszczelarstwem i rybołówstwem. Po regulacji Warty zapoczątkowana została hodowla konopi. W 1624 r. w Deszcznie były dwie karczmy. Obowiązkiem wsi było utrzymanie „grobli” (1687) oraz szereg powinności na rzecz miasta Gorzowa Wielkopolskiego.

W 1734 r. wieś liczyła 200 osób mieszkańców dorosłych, w tym 54 mężczyzn (43 chłopów i zagrodników, 3 chałupników, 1 kowal, 2 krawców, owczarz, 4 pasterzy), 66 kobiet, 15 parobków, 20 dziewczek, a z dzieci powyżej 12 lat – 21 chłopców i 24 dziewczęta. W 1749 r. zbudowano kościół, w 2 poł. XVIII w. istniała szkoła. W 1774 r., po włączeniu do uprawy terenów bagnistych wokół wsi, dokonano nowych pomiarów i podziałów gruntów. W 1784 r. było we wsi 13 gospodarzy i 29 zagrodników; w 1809 r. – 372 mieszkańców w 49 domach.

W końcu 1896 r. uruchomiono linię kolejową przez Deszczno – ze Skwierzyny do Zamościa. Liczba mieszkańców wzrosła do 906 w 1925 r., a następnie zaczęła spadać: 887 osób – w 1933 r. i 817 – w 1939 r. Po wojnie Deszczno wchłonęło osady Deszczenko (niem. DechselerWiesen) i (Górny) Krupczyn (niem. Ober Alvensleben).

Dziersławice (Hagen, Derslawice) – kolonia zorganizowana w 1770 r. na gorzowskim Łęgu Warty dla 15 rodzin, które otrzymały po 40 mórg ziemi. Koloniści dostali po 6 lat wolnizny, domy musieli wystawić sami. Kolonia otrzymała nazwę na cześć pruskiego ministra von Hagen. W 1784 r. wieś liczyła 121 mieszkańców, a w 1861 r. – 220 w 32 domach. Dawny kościół szachulcowy bez wieży został w latach 90-tych XIX w. rozbudowany, obecnie nie istnieje.

W 1925 r. ludność zmniejszyła się do 155, a w 1933 r. – do 136 osób.

Dzierzów (Derschau, Derszów) – kolonia w 1770 r. założona na polach Gorzowa, nazwana na cześć pruskiego ministra von Derschau. Składała się z 25 podwójnych budynków, w których osadzono 50 rodzin, dając każdej po 5 mórg ziemi. Po 3 latach wolnizny koloniści mieli płacić czynsz wraz z odsetkami. W 1784 r. wieś liczyła 49 rodzin, 221 mieszkańców.

Pierwszy kościół szachulcowy zbudowany w latach 1770-1774. został przebudowany już w 1787 r. Według zachowanych ksiąg kościelnych z lat 1812-1817 większość mieszkańców nosiła nazwiska pochodzenia polskiego. W 1856 r. wieś padła ofiarą pożaru, spłonął też kościół, pozostał drewniany wiatrak koźlak. Mimo klęski, w 1861 r. liczyła już 358 mieszkańców w 40 budynkach. W 1925 r. we wsi mieszkało 581 osób; w 1929 r. Dzierzów połączono ze Stężycą i Prądocinem – w 1933 r. liczba ludności wynosiła 618 osób.

Glinik (Glinik, Glienick – 1319, Glyneke, Altensorge, Glinik – 1347, Glynik – 1409, Altensorge – 1944) – na terenie wsi zlokalizowano cmentarzysko wczesnośredniowieczne i gród na tzw. Räuberberge (Zbójecka Góra lub Wzgórze Zbójeckie) – położone 3,5 km na płn.-zach. od Glinika. Stara wieś słowiańska, której powstanie datowane jest na poł. XII w., w 1319 r. została nadana miastu Gorzów. W 1326 r. została zniszczona i opuszczona. W 1347 r. burmistrz Henryk Bulen zorganizował pasieki między Trzebiszewem i Glinikiem.

W XVI w. na terenie dawnej wsi rada miasta zorganizowała owczarnię, wzmiankowaną w 1579 r. (neuen Schäferei), 1582 r. (neuen Sorge), 1594 r. (auf der Sorge), 1656 r. (die alte Sorge). Zniszczona w czasie wojny trzydziestoletniej, była stopniowo odbudowywana: w 1654 r. powstał tartak, w 1677 r. – stępor do prosa. Później miasto założyło folwark. W poł. XVIII w. osadę zamieszkiwało 20 zagrodników, poddanych magistratu.

W 1763 r. król Fryderyk II przekształcił folwark w kolonię osadzając tu 16 rodzin kolonistów z Polski – liczba gospodarstw we wsi wzrosła do 36. Koloniści otrzymali po 30 mórg ziemi uprawnej, 12 mórg łąk i jednomorgowy ogród, a także darmowe drewno do budowy zagród i 3 lata wolnizny, po upływie której mieli

płacić kamerze po 20 talarów. We wsi hodowano 50 owiec, 4 woły i 2 konie, prócz chłopów mieszkało tu dwóch pasterzy i bakalarz. W 1784 r. liczba ludności wynosiła 369 osób. W 1797 r. wybudowano szachulcowy kościół, zastąpiony w 1896 r. nowym.

W 1861 r. wieś liczyła 117 domów i 848 ludzi, w tym 3 Żydów; w 1925 r. ludność zmniejszyła się do 685 osób, a w 1933 r. – do 667. Jeszcze w XIX w. w Gliniku był młyn o nazwie Gleiningsmuhle i pole Gleining.

Przed II wojną światową działało we wsi niemieckie schronisko młodzieżowe, w czasie wojny, przekształcone w sanatorium leczenia chorób górnych dróg oddechowych dla oficerów Luftwaffe, po wojnie rozebrane.

Karnin (Karnino przed 1234, 1252, Carnino – 1257, Kernyn – 1359, Kernyn, Kernin, Kernyno – 1372, Karnin – 1385, Kernin – 1581, Kernnin – 1608, Kerne – 1623, Kernein – 1944) – obecnie w obrębie Gminy Deszczno znajdują się pld. część wsi, pozostała część w 1977 r. została włączona w obręb miasta Gorzowa Wielkopolskiego.

Na ptn. od obecnej wsi zlokalizowano osadę z epoki mezolitu (8000-4500 r. p.n.e.) z licznymi narzędziami mikrolitycznymi z krzemienia oraz cmentarzysko ludności kultury łużyckiej (700-400 r. p.n.e.). Łącznie odkopano 193 groby ciałopalne, popielnicowe, bez obstawy kamiennej. Znaleziono tu 26 naczyń, noże żelazne, dłuto brązowe, toporki kamienne, przeszłiki gliniane, figurkę antropomorficzną. Odkryto także 5 miejsc ciałopalenia i ślady drewnianych konstrukcji. W tzw. okresie rzymskim (30-500 r. n.e.) istniała tutaj osada.

W czasach piastowskich wieś stanowiła własność książęcą. Przed 1234 r. Władysław Odonicz podarował ją Hermanowi Balistariusowi, a ten – w 1257 r. – nadał ją cystersom z Paradyża. W dokumencie z 1257 r. Karnin jest wymieniony, jako objęty immunitetem i innymi przywilejami z przeniesieniem na prawo niemieckie włącznie. Gdy Brandenburczycy lokowali Gorzów mieszczanie sięgnęli po ziemię na pld. od Warty, naruszając własność cysterską, co rodziło szereg konfliktów jeszcze w XIV w. Dokumentem z 1259 r., na podstawie umowy z opatem, margrabia Otto zezwolił rajcom gorzowskim objąć wieś opieką, Gorzów kupił od klasztoru folwark „Monchehof” (Mnisi Dwór, później Krowi Gród, przy ob. ul. Kobylogórskiej w Gorzowie Wielkopolskim). W 1373 r. opat z Paradyża zezwolił rajcom na zakup części Karnina. W 1384 r. Titze de Wedel zorganizował najazd na wioskę, spalił kościół i dwór cysterski. Ostatecznie w 1385 r. opat Paradyża sprzedał wieś miastu, zachowując nad nią lenne zwierzchnictwo.

W 1566 r. rybacy z Karnina zobowiązani zostali do sprzedaży ryb wyłącznie na targu w Gorzowie. W 1652 r. we wsi, oprócz sołtysa, mieszkało 14 chłopów i 13 zagrodników. W 1718 r. było 15 chłopów, którzy mieli po dwa łany pól uprawnych i łąk, 14 zagrodników, pasterz, świniarz, szynkarz i bartnik korzystający z lasu miejskiego. Głównym zajęciem mieszkańców była hodowla bydła i rybołówstwo. W 1736 r. było we wsi 160 osób: 30 chłopów i zagrodników, 7 komorników, 1 kowal, 5 pasterzy oraz 48 kobiet, 22 parobków, 14 dziewczek, 15 chłopców poniżej 12 lat i 18 dziewczynek. W 1778 r. mieszkańcy dzierżawili pasieki. W 1794 r. sołectwo wraz z sądem należało od 1774 r. do ministra pruskiego F. B. Schonberga von Brenkenhofa, i jego spadkobierców.

W 1809 r. w Karninie mieszkał sołtys, 13 chłopów, 2 półchłopów, 14 zagrodników, 4 komorników i kowal, łącznie 244 osoby w 34 domach. Kościół stanowił filię Kościoła Zgody w Gorzowie (mieszkańcy byli wyznania luterańskiego i kalwińskiego). Księgi parafialne notowały w tym czasie wiele nazwisk pochodzenia słowiańskiego. W 1822 r. wybuchł wielki pożar, który zniszczył większość wsi wraz z kościołem – ocalało 12 zagrod. Wieś odbudowano, całkowicie zmieniając jej wygląd. W 1861 r. w 56 budynkach żyło 416 ludzi. W 1896 r. zbudowano linię kolejową. W 1925 r. wieś liczyła 537 mieszkańców, a w 1933 r. – 524 osób.

Kielpin (Reitzenstein) – podmokłe tereny nad Wartą, na których powstała osada, należały do rodziny von Waldow. W 1772 r. kupił je Otto von Reitzenstein i w 1778 r. założył folwark, na którym osadził 12 rodzin. W latach 1785-1790 wzniesiono dwór. W 1795 r. w wyniku koligacji rodzinnych – ślub Ernestyny von Riedenstein i Carla F. E. von Waldow – folwark w Kielpinie przeszedł w ręce rodziny von Waldow, która zarządzała nim aż do II wojny światowej, zmieniając nazwisko na von Waldow und Reitzenstein.

Koszęcin (Karolinenhof) – ślady osadnicze na terenie wsi pojawiają się od mezolitu. Z epoki brązu pochodzi złoty skarb wiązany z kulturą łużycką. Wieś zaczęła powstawać dopiero w 2 poł. XVIII w. w tzw. Gross Miltzbruch należących do magistratu Gorzowa. Pierwsze zlecenie otrzymał niejaki Bauze w 1770 r. lub 1771 r. Nie zrealizował zlecenia, więc przekazano je radcy Jannickie, który w 1779 r. sprzedał teren kandydatowi nauk prawnych i poecie Karlowi Friedrichowi Hoffhamowi z Altlandsbergu – znanemu poecie piszącym w języku holenderskim. W 1781 r. Koszęcin nabył oberżysta z Gorzowa, Loschke, który 3 lata później odsprzedał majątek kapitanowi Karlowi Christophowi von Waldow z pułku dragonów w Chojnie. Posiadłość jeszcze kilkakrotnie zmieniała właścicieli, a przed 1790 r. była nawet częściowo parcelowana.

Po 1780 r. mieszkało w Koszęcinie 10 kolonistów, w 1789 r. – 12 kolonistów i 5 komorników. Do 1861 r. liczba domów zwiększyła się do 13. Wieś podlegała parafii w Ulimiu.

Krasowiec (Schönewald) – kolonia założona w 1774 r. przez miasto Gorzów na tzw. Landsberger Bürgerbruch (Gorzowskie Błota Mieszczańskie) dla 40 rodzin, nazwana na cześć dyrektora pruskiej kamery Schönewalda, zasłużonego dla regulacji stosunków wodnych w tym rejonie. Każda z rodzin otrzymała po 30 mórg, koloniści musieli wykarczować swoją ziemię i zbudować domy. W 1788 r. zbudowano kościół. W 1809 r. w 41 domach mieszkało 40 kolonistów, 13 komorników i kowal. W latach międzywojennych zaznaczył się spadek liczebności.

Łagodzin (Lagodin, Lagodzien – 1372, Lagodin, Lagodzin – 1554, Gloffstein) – na płn. od wsi odkryto osadę neolityczną oraz z okresu kultury łużyckiej i młodszej epoki brązu. Znaleziono motykę kamienną oraz ślady kultury ceramiki wstęgowej. Zlokalizowano również dużą osadę zamieszkałą od VIII w p.n.e. do około XIV w., XV w n.e. Nazwa Lagodin pojawia się po raz pierwszy w dokumencie z 1372 r. – miejsca Lagodin i Rosewese (później kolonia Zieleniec) stanowiły granicę paradyskiego folwarku (Krowi Gród) zakupionego przez miasto Gorzów.

Współczesna wieś powstała w 1772 r., jako kolonia na polach Gorzowa i nazwana została na cześć pła von Egloffsteina z gorzowskiego regimentu dragonów. Mieszkańcy wnosili czynsz do kamery miejskiej, ale istniały tu też dwa majątki dziedziczne. Pierwszy kościół, zbudowany w 1813 r., stanowił filię „Kościoła Zgody” w Gorzowie. Księgi kościelne z lat 1812-1817 notują wiele nazwisk słowiańskiego pochodzenia. W 1861 r. wieś liczyła 43 domy. W dniu 1.08.1977 r. północne przysiółki Łagodzina wraz z sołectwem Zieleniec weszły w skład miasta Gorzowa.

Maszewo (Massow) – kolonia z 1770 r. powstała na polach Gorzowa, nazwana na cześć pruskiego ministra von Massowa. W 8 budynkach mieszkalnych zamieszkały po 4 rodziny, z których każda otrzymała po 5 mórg ziemi. Łącznie grunty wsi wynosiły zaledwie 41 ha ziemi.

W 1784 r. mieszkało tu tylko 30 rodzin, na początku XIX w. – 30 kolonistów i 9 komorników. Był także młyn. W 1861 r. odnotowano 32 domy. W 1929 r. do Maszewa przyłączono wieś Dolny Krupczyn, założony również w 1770 r. przez bogatych chłopów, liczący w 1861 r. 161 mieszkańców, a w 1900 r. – 113osób; obecnie stanowi on pd. wsch. zasadniczą część wsi

Niwica (Gürgenaue) – wieś założona przez magistrat gorzowski w 1771 r. na Ulimskich Błotach – w Eulamsche Bruch, nazwana na cześć księcia Johanna Georga von Anhalt-Dessau, który w 1774 r. towarzyszył bratu Leopoldowi w podróży przez Łęgi Warciańskie. Na pocz. XIX w. liczyła 13 kolonistów, którzy mieli po 20 mórg ziemi, łącznie 91 ha ziemi. W okresie międzywojennym grunty wsi wzrosły do 238 ha, w 1933 r. – do 152 ha. W pobliżu znajdowało się gospodarstwo mleczarskie. W samej wsi mieszkało ponadto 5 komorników. Łącznie było 14 domów. W 1809 r. wieś liczyła 72 mieszkańców, w 1861 r. – 87, 1900 r. – 84, 1925 r. – 71, 1933 r. – 67, 1939 r. – 59, 1949 r. – 130, w 1988 r. – 58 osób.

Orzelec (Kattenhorst) – osada Orle w rozlewiskach Warty, w obrębie granic pól późniejszego miasta Gorzowa, wzmiankowana była w 1372 r. Po sprzedaży Mniszego Dworu przez cystersów z Paradyża miastu Gorzów, prawo połowu ryb na tym terenie zachowali poddani klasztoru, mieszkańcy Karnina. W 1770 r. na polach Gorzowa o nazwie Langenhorst magistrat Gorzowa założył kolonię Kattenhorst, nazwaną na cześć komendanta gorzowskiego regimentu dragonów, gen. Karla Emila von Katte. Koloniści głównie polscy – 25 rodzin – otrzymali 25 mórg ziemi, dom z izbą, komorę oraz oborę. Już w XVIII w. była tu szkoła.

Osiedle Poznańskie (Bürgerwiese) – kolonia powstała w pocz. XIX w. na tzw. Mieszczańskich Łąkach koło Gorzowa – mieszkańcy miasta mogli kosić tu trawę i zbierać żołądź na pokarm dla świń. Polską nazwę wprowadzili w 1945 r. osadnicy, którzy pochodzili z Poznańskiego. Pierwsza zagroda stanęła w 1815 r., w 1829 r. było już 5 parcel, w 1835 r. – 12. Pierwsza szkoła otwarta została w 1845 r. w prywatnym mieszkaniu. Wieś początkowo zaliczona została do powiatu miejskiego i podlegała magistratowi miasta. Kościół protestancki poświęcono w 1891 r. W 1843 r. żyło tu 161 osób, w 1858 r. – 418, 1949 r. – 300 osób.

Płonica (Plonitz) – w 1561 r. wzmiankowane są łąki Plontzig. Pierwszą kolonię w tym miejscu założyła rada miasta Gorzowa, osiedlając w 1616 r. na tzw. Plonitz-Wiesen pierwszych 9 ołędów, wygnanych w okresie wojny trzydziestoletniej (1618-1648). W 1686 r. na tym miejscu powstała kolonia Chwałowice. W 1745 r. magistrat Gorzowa zamierzał utworzyć folwark na terenie zw. Blockwinkel, ale kamera w Kostrzynie zarządziła osiedlenie tam kolonistów. W 1754 r. król Fryderyk II wydał rozkaz założenia kolonii Blockwinkel-Plonitz. Łącznie osiedlono tu 73 kolonistów w tym 3 na ziemi kościelnej, a każda rodzina otrzymała po 1,5 łana ziemi.

W toku organizacji Bolemina, w 1757 r. założona została nowa osada o nazwie Plonitz, stanowiąca osobną wieś. Warunki kolonizacji były jednakowe, wszyscy otrzymali bezpłatnie drewno do budowy domów i stodół, zaś po upływie 7 lat wolnizny mieli płacić czynsz w wysokości 10 groszy od morgi. Straty spowodowane powodziami i wojną 7-letnią (1756-1763) sprawiły, iż kolonistom udzielono w 1764 r. dalszych 3 lat wolnizny, a po upływie tego okresu mieli oni płacić tylko 4 grosze czynszu. Po regulacji Warty czynsz podniesiono do 10 groszy, a w 1775 r. – do 12 groszy. W dokumencie erekcyjnym kolonii dla Płoniny i Bolemina przewidziano wspólny kościół – z uposażeniem 5 łanów ziemi przekazanej 3 kolonistom, którzy uprawiali je w zamian za czynsz dla parafii. W latach 1790-1799 zbudowano kościół.

W 1778 r. w Płonicy mieszkały 34 rodziny, w 1784 r. – 43. Podobnie 1801 r., a ponadto 10 komorników i 1 kołodziej. W 1939 r. we wsi było 85 domów. W 1861 r. w Płonicy żyło 6 Żydów. W 1912 r. na granicy Płonicy i Bolemina przeprowadzono linię kolejową z Zieleńca do Rudnicy.

Prądociń (Rodenthal) – wieś założona w 1774 r. na Gorzowskich Błotach Mieszczańskich, bądź w połowie na Ulimskich Błotach i w połowie w Ulimskim Lesie, nazwana na cześć pruskiego radcy skarbowego Rodena. Była własnością gorzowskiej kamery. Osadzono tu 22 rodziny polskie i niemieckie, które otrzymały po 30 mórg ziemi. Na pocz. XIX w. obszar wsi wynosił 880 mórg zaś gospodarstwa liczyły po 40 mórg. Oprócz 22 kolonistów było 7 komorników. W 1809 r. były tu 23 domy, w 1861 r. – 31, odnotowano leśniczego.

W końcu XVIII w. wybudowano szachulcowy dom modlitwy – pod jednym dachem ze szkołą. W 1879 r. wzniesiono nowy kościół, ob. nie istniejący. Szkoła we wsi istniała do lat międzywojennych.

Ulim (Ulym – 1316, Ulem – 1325, Vlem – 1348, Uulim – 1359, Ulemb – 1363, Ulym, Ulim – 1372, Vlim – 1409, Hohenułam – 1416, Vlym – 1422, Zołym – 1433, Wlam – 1577, Uhlemb – 1718, Eulam – 1944) – ślady osadnictwa na terenie ob. wsi sięgają mezolitu (ok.8300/8200-4500/4300p.n.e.) – na płn. od wsi zlokalizowano trzy stanowiska zawierające liczne narzędzia mikrolityczne z krzemienia. Jest tu też zlokalizowane cmentarzysko kultury łużyckiej z III okresu brązu (przed 1000 r. p.n.e.) oraz osada ludności kultury łużyckiej z V okresu epoki brązu do starszego okresu rzymskiego (900 r. p.n.e.-500 r. n.e.) – odkryto 32 jamy, w tym 3 paleniska oraz piec hutniczy (w pobliżu wsi występuje ruda darniowa). Są tu też ślady osady wczesnośredniowiecznej – spichlerz i fragmenty domu z X w. n.e.

Wczesnośredniowieczna wieś, do 1 ćw. XIV w. leżąca w granicach Królestwa Polskiego, do 1260 r. znajdowała się w kasztelanii santockiej, potem, zapewne – w kasztelanii międzyrzeckiej. Margrabia Jan, nadając w 1316 r. międzyrzecki okręg zamkowy Arnoldowi de Uchtenhagen, wyłączył z niego m.in. wieś Ulim – wieś ponownie podporządkowana była zamkowi w Santoku – choć jeszcze w XV w. mieszkańcy Ulimia płacili daniny na rzecz starostów międzyrzeckich. W 1325 r. margrabia Waldemar nadał Ulim miastu Gorzów, co potwierdzono ostatecznie w 1631 r.

Ulim zawsze był wsią rybacką. Ilość rybaków – o statusie zagrodników – wahała się od 25 – na pocz. XVII w., do 10 – na przełomie XVIII/XIX w. Z powodu sporu o łowiska w 1390 r. wydzielono strefy połowu

rybaków z Ulimia i Wieprzyc. Podziały ustalone w średniowieczu obowiązywały w ogólnych zarysach do 1945 r. W 1566 r. rybacy z Ulimia zobowiązani zostali do sprzedaży ryb wyłącznie na targu w Gorzowie. W 1718 r., poza rybołówstwem mieszkańcy trudnili się wycinaniem trzciny. Powinności poddańcze realizowali na folwarkach w Brzozowcu i Gliniku. Do znacznych rozmiarów już w średniowieczu urosło bartnictwo. Pasieka w Ulimiu wzmiankowana była w 1363 r.; jej posiadanie było przywilejem sołtysów. W 1778 r. pasieki były dzierżawili mieszkańcy wsi.

Miasto Gorzów posiadało w Ulimiu sołectwo lenne – w 1359 r. w rękach niejakiego Michaela. Potem wzmiankowani są: Balthasar Brauer (1416), bracia Lobeke (1421), Johann Haberman (1608), Melchior Jonas (1631), Adam Dämigke (1770), Siegmund Jahn (1787). W 1796 r. erygowana została parafia w Ulimiu.

5.3. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Deszczno

5.3.1. Krajobraz kulturowy⁶

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 3 pkt 14) definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, jako przestrzeni zawierającej elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowanej w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka. Obszar gminy Deszczno charakteryzuje się krajobrazem kulturowym, łączącym w sobie cechy odzwierciedlające dawne metody gospodarowania i adaptacji środowiska naturalnego.

Gmina, położona w północnej części województwa lubuskiego, z jednej strony dotyka rzek Warty, z drugiej – Borów Skwierzyńskich. Jej krajobraz przyrodniczy kształtują pola i rozległe łąki nadwarciańskie, poprzecinane strumieniami, rowami i starorzeczami. Układ wodny wzbogaca jezioro Glinik o pow. 44 ha oraz wyrobiska poźwirowe w pasie od Deszczna do Płonicy i Dzierżowa, z których dwa (Karnin i Dzierżów) zostały adaptowane na kąpieliska. Istotnym elementem krajobrazu jest Kanał Bema – efekt rozpoczętych w 2 poł. XVIII w. wielkich melioracji Błot Warciańskich. Oddany do użytku w 1774 r., łączył się z wypływającym z jeziora Glinik potokiem Struga. Początkowo nosił nazwę Abzugs Kanal, potem – na cześć „budowniczego kanałów” – Kanał Brenkenhoffa, po wojnie: Kanał Postomski, Kanał Roszkowicki i wreszcie Kanał Bema.

Do poł. XVIII w. obszar gminy w dużym stopniu nosił znamiona krajobrazu naturalnego. Istniało tu kilka średniowiecznych wsi – z reguły owalnic i ulicówek, na przestrzeni wieków rozbudowanych we wsie wielodrożne. Cechuje je obecność dominant przestrzennych i wysokościowych w postaci kościołów oraz – stosunkowo rzadko – zespołów rezydencjonalnych z parkami i folwarcznych (Kiełpin). Brak innych zespołów rezydencjonalnych wynika z historycznej zależności wsi gminy Deszczno od miasta Gorzów.

W wyniku szeroko zakrojonych prac melioracyjnych, na wielką skalę prowadzonych w 2 poł. XVIII w., uporządkowano koryto rzeki Warty. Zbudowano wały, kanały oraz całą sieć rowów odwadniających, co pozwoliło uzyskać nowe tereny uprawne. Na osuszonych terenach w 2 poł. XVIII w. i pocz. XIX w., w ramach tzw. kolonizacji fryderycjańskiej, założono nowe wsie. Tereny te charakteryzuje zabudowa typu rozproszonego. Tutaj też często brakuje dawnych kościołów – powstałe w 2 poł. XVIII w. w taniej konstrukcji ryglowej, typowej dla wiejskiego budownictwa protestanckiego, uległy degradacji i dewastacji, ostatecznie zostały zlikwidowane, bądź zastąpione budowlami z końca XIX-pocz. XX w.

Charakterystyczną cechą regionu jest jego wielokulturowość. Wczesnośredniowiecznych Słowian zastąpili niemieccy poddani Brandenburgii, lecz element słowiański, w postaci rdzennych mieszkańców pozostał; w księgach parafialnych z lat 1812-17 niejednokrotnie występowały nazwiska słowiańskiego pochodzenia. Do dziś słowiańska geneza tych ziem pozostaje czytelna w wielu nazwach miejscowych. Dodatkowo wśród XVIII-wiecznych kolonistów ok. 60 procent stanowiły rodziny polskie, pozostali to przedstawiciele różnych krajów niemieckich, ale też Holendrzy. Podobnie było z przynależnością religijną.

⁶Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2017-2020, Zielona Góra-Gorzów Wlkp., 2016

Początkowo przeważający katolicy od XVI w. wyparci zostali przez protestantów – ewangelików i kalwinów. Na terenie gminy mieszkało stosunkowo niewielu Żydów.

Dla rozwoju Gminy Deszczno przełomowym stał się rok 1945. Przerwana została ciągłość kulturowa miejscowości, napłynęła ludność polska z różnych regionów dawnej Polski.

Mimo zniszczeń wojennych i powojennych działań przetrwały murowane budynki mieszkalne, wzniesione w ciągu XIX i na początku XX w. Natomiast zniszczeniu uległa liczna tutaj zabudowa ryglowa i drewniana – znana z przekazów. Jej zachowana część, w dużej mierze, znajduje się w złym stanie technicznym. W niewielkim stopniu równie zachowały się (Dzierżów), liczne niegdyś tutaj, wiatraki.

Istotnym elementem krajobrazu kulturowego są cmentarze. Łączą w sobie warstwę materialną, (nagrobki, mała architektura) i drzewostan, z warstwą niematerialną z zakresu wierzeń religijnych i kultury duchowej. Gmina Deszczno charakteryzuje się dużym nasyceniem nekropolii ewangelickich pochodzących głównie z XIX – 1 poł. XX w. Obiekty te pozostają ważne mimo złego obecnie stanu zachowania.

Istotną dla krajobrazu gminy była realizacja linii kolejowych nr 367: Gorzów – Zbąszynek przez Brzozowiec Deszczno, uruchomionej w 1899 r. oraz nr 414: Gorzów Zieleniec – Chyrzyno przez Łagodzin, Ulim, Krasowiec – Płonicę/Bolemin, oddanej do użytku w 1912 r. Obecnie ich pozostałością są budynki dworców i pojedyncze tory kolejowe.

Obszar gminy cechuje się niewielkim nasyceniem obiektów o charakterze zabytkowym ujętych w rejestrze zabytków. Znacznie więcej obiektów zawarto w gminnej ewidencji zabytków, niemniej ich wartość historyczna i naukowa wpisuje je w krąg obiektów o dużym znaczeniu dla przeszłości i kształtu krajobrazu kulturowego.

5.3.2. Historyczne układy przestrzenne w Gminie Deszczno

• UKŁADY RURALISTYCZNE WSI

Osadnictwo na terenie gminy charakteryzuje się w miarę równomiernym rozmieszczeniem w niezalesionej przestrzeni gminy, o wzajemnym oddaleniu od 2 do 4 km. Jego koncentracja występuje w paśmie Karnin – Deszczno – Maszewo – Glinik-Brzozowiec.

Najstarsze wsie, powstałe w okresie wczesnego średniowiecza posiadały kształt owalniczy – Borek, Brzozowiec, Deszczno, Karnin. Układ ten jest zwykle słabo zachowany, na przestrzeni wieków został rozbudowany w układy wielodrożne (Brzozowiec, Deszczno). Owalnicowy układ przestrzenny pozostaje czytelny w Borku, Deszcznie i Ulimiu – z wrzecionowatym nawsiem, w obrębie którego usytuowany jest kościół, stanowiący dominantę przestrzenną. Inne średniowieczne wsie mają układ powstały na bazie rozwoju dróg komunikacyjnych, na terenie gminy – skupiony wzdłuż jednej drogi. Tu przykładem jest Glinik (ok. poł. XII w.), aczkolwiek wieś została dwukrotnie zniszczona i opuszczona (1 poł. XIV w. i okres wojny trzydziestoletniej), potem odbudowywana i ponownie w 1763 r. zasiedlona kolonistami. Możliwe więc, że jej obecny układ ukształtował się z XVIII w.

W wyniku kolonizacji na terenach nadrzecznych, w 2 poł. XVIII w. i pocz. XIX w., powstały wsie rozproszone, które rzadko zachowały swoje pierwotne układy. Najczęściej są to wsie liniowe – ulicówki z zabudową zagrodową o swobodnym układzie przestrzennym: Bolemin, Ciecierzycze, Dzierzławice, Dzierżów, Kiełpin – wieś z zespołem dworskim i folwarkiem, Krasowiec, Łagodzin – wieś rozwinięta w wielodrożnice, Maszewo, Płonica.

Drugim typem organizacji przestrzennej w tym okresie jest rzędówka, charakterystyczna dla terenów podmokłych. Na terenie gminy występuje jednak znacznie rzadziej i reprezentują ją wsie: Białobłocie, Koszęcin, Orzelec.

Rozproszoną zabudowę, również charakterystyczną dla kolonizacji fryderycjańskiej, prezentuje Niwica, natomiast układy amorficzne: Osiedle Poznańskie – z 1815 r. i Prądociń – z 1774 r.

Układy ruralistyczne powyższych wsi ujęte są w wojewódzkiej ewidencji zabytków i, jako chronione, winny znaleźć się w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

• ZESPOŁY ZABUDOWY REZYDENCJONALNEJ, FOLWARKI I PARKI

W gminie Deszczno jedyny zespół rezydencjonalny z folwarkiem istniał w Kiełpinie. Po 1945 r. przejęty przez państwo, stał się własnością PGR Wawrów, stopniowo ulegał degradacji. W pałacu, w latach 1950-60 mieścił się magazyn zboża. Obecnie pałac jest w ruinie, zespół zachowany jest w stanie szczątkowym, budynki gospodarcze i mieszkalne zostały przebudowane, zmieniono ich funkcję. Zachowany park stracił swój charakter kompozycyjny, ulega degradacji.

Dobra kiełpińskie należały do rodziny von Waldow, osiadłej w Nowej Marchii w XIV w. W 1772 r. te podmokłe tereny, wraz z Rudnicą i Kołczynem, wykupił K.S. von Reitzenstein i osadził osadników – powstała wieś. Potem dziedziczył jego syn, który po ślubie z Ernestyną von Waldow przybrał nazwisko Waldow und Reitzensteyn – w rękach rodziny dobra pozostały do 1945 r. Dwór wzniesiono w latach 1785-1790 i założono park (22 morgi), przekształcony w pocz. XX w. W pobliżu, w 2 poł. XIX w., powstały zabudowania folwarczne i kolonia mieszkalna⁷.

Zespół rozlokowany jest na terenie równinnym, położonym na dawnych rozlewiskach Warty, od płd. lekko wzniesionym. Jego kompozycja jest zwarta, swobodna, silnie wydłużona na osi płn.-płd., zaakcentowanej aleją lipową, wiodącą od wjazdu, przez kolonię mieszkalną i podwórze gospodarcze, teren dworski, za dworem przechodząc w aleję parkową. Na płd. zespołu zlokalizowana jest kolonia mieszkalna: niewielkie domy (2 ćw. XX w.) usytuowane frontem do drogi, po obu stronach alei wjazdowej, z niewielkimi budynkami gospodarczymi i ogródkami usytuowanymi z tyłu.

Na płn. od kolonii, po zach. stronie głównej alei, powyżej drogi do niej prostopadłej, usytuowany jest folwark, złożony z rządcówki (dom nr 2), niegdyś z gorzelnią (zburzona), drewni, kuźni i trzech obór. Budynki prezentują nieznaczące wartości architektoniczne. Dwór – obecnie w ruinie, usytuowany jest w płd. części parku, prostopadle do głównej alei. Park, z wyraziście zaznaczoną główną aleją, ciągnie się w kierunku płn., od zach. ograniczony jest aleją. Zaniedbany, zarosnięty samosiejkami, z posuszem widocznym w koronach drzew, zagrożony jest biologiczną degradacją. W płd.-wsch. narożu parku znajduje się naturalna grupa ok. 500-letnich dębów. W płn.-wsch. części – fragment muru ogrodzeniowego. Wśród starodrzewu parkowego występują: brzoza, buk, dąb, głóg, grab, jesion, klon, kasztanowiec, lipa, olsza, płatan, robinia, topola, tulipanowiec amerykański, wierzba, wiąz, daglezwia zielona, modrzew i świerk. W podszycie: śnieguliczka biała, lilak pospolity i bez czarny. W runie przeważają trawy, podagrycznik, pokrzywa zwyczajna, przytulia czepna, wilczomlec, jasnota purpurowa i piołun. Park ma dużą wartość historyczną i kulturową. Powinien być poddany procesowi rewaloryzacji i udostępniony publiczności.

Wśród budynków zespołu zachowany jest również mieszkalno-gospodarczy budynek zarządcy folwarku – z 1 poł. XIX w., przebudowany w końcu XIX w.

• CMENTARZE

W miejscowościach gminy Deszczno najstarsze cmentarze zlokalizowane były w granicach kościelnej posesji. W większości pochodzą z czasów budowy kościołów. Wszystkie obecnie nieczynne, pozbawione grobów, splantowane, obsadzone zielenią. Na większości zachowany starodrzew. Działki kościelne pierwotnie z nekropoliami znajdują się m.in. w miejscowościach:

- Glinik – ewangelicki cmentarz przykościelny z poł. XIX w.
- Brzozowiec – brak nagrobków, drzewostan zredukowany; zachowały się pojedyncze drzewa: kasztanowiec, klon, wiąz - wzdłuż ogrodzenia; pozostały teren porasta murawa. Wsch. część cmentarza została wydzielona i przeznaczona na remizę OSP.
- Borek – cmentarz przykościelny z pocz. XIX w., zlikwidowany; powierzchnia 0,24 ha; zachowany pomnik poległych w I wojnie światowej. Wśród starodrzewu akacje i jesiony – nasadzone rzędowo wzdłuż ogrodzenia, drzewostan zredukowany; nagrobki usunięte.
- Ulim – zlikwidowany cmentarz przykościelny wyгородzony jest częściowo metalowym, historycznym ogrodzeniem

⁷Karty architektury, tzw. Białe: 1. D. Marciniak (MNR w Szreniawie), zespół folwarczny, 1989; 2. W. Witek. Dwór, 1992. Archiwum WUOZ WKZ Gorzów Wielkopolski

- Dzierśławice – cmentarz przykościelny wokół zachowanych fundamentów kościoła; tu czytelny jest kształt cmentarza, w zachowanej części – czytelny układ mogił. Zachowany starodrzew – w linii ogrodzenia i pojedynczo na kwaterze: kasztanowiec, akacja, dąb i sosna.

Od XIX w. cmentarze zakładano na obrzeżach wsi i osad – często dziś nieistniejących, bądź w lasach. Obecnie większość z nich jest nieużytkowana, zdewastowana, z niewielkimi fragmentami nagrobków, ewangelickich krzyży, zakrzewiona; w znacznej części zachowany drzewostan. W kilku wypadkach dawne cmentarze ewangelickie użytkowane są obecnie jako cmentarze komunalne: Borek, Ciecierzycy, Deszczno, Dzierżów, Osiedle Poznańskie – wszystkie założone w poł. XIX w. oraz Ulim – cmentarz z pocz. XX w. i Glinik – z 1946 r.

W kilku wsiach, poza wymienionymi, zlokalizowano inne cmentarze ewangelickie, datowane w większości na poł. XIX w., czasem na pocz. XX w.: Bolemin (z poł. XIX w. i 1886 r.), Borek (z poł. XIX w. i 1 z pocz. XX w.), Brzozowiec (z poł. XIX w. i 1946 r.), Glinik (z poł. XIX w. i z 1941 r.), Deszczno (z poł. XIX w. i z pocz. XX w.), Dzierśławice (z poł. XIX w.), Kiełpin (z poł. XIX w.), Łagodzin (z poł. XIX w.), Orzelec (z poł. XIX w. i z pocz. XX w.), Prądocin (z poł. XIX w. i z pocz. XX w.), Ulim (z poł. XIX w. i z pocz. XX w.).

Z reguły dawne cmentarze posiadają czytelne granice, na niektórych czytelny pozostaje układ alei i kwater (Brzozowiec, 1946, Borek – cmentarz komunalny), w kilku przypadkach zachowały się nagrobki i mogiły (Bolemin, przy drodze do Gorzowa Wielkopolskiego – nagrobki z 1875 i 1876 r. i mogiły, Brzozowiec – mogiły, Borek – we wsch. części wsi – rzędowy układ mogił), w większości zachował się przetrzebiony drzewostan zawierający: kasztanowiec, akacja, dąb, sosna, tuja, cis, akacja, jesion, brzoza.

Wszystkie cmentarze i miejsca pocmentarne, bez względu na stan ich zachowania, powinny zostać uporządkowane i oznakowane tablicami informacyjnymi.

5.3.3. Historyczne obiekty budowlane

• REZYDENCJE

Wpisany do rejestru zabytków dwór w Kiełpinie nie zachował się – pozostaje w stanie szczątkowej ruiny.

• KOSCIOŁY⁸

Na terenie Gminy Deszczno nie zachowały się kościoły średniowieczne. A takie istniały w Deszcznie i Karninie – wzmiankowane w 1372 r., w Borku – wzmiankowane w 1310 r., Ulimiu – kościół spłonął w 1676 r., w Krasowcu – kościół romański z XI/XIII w. został zniszczony w 1788 r.

Po wprowadzeniu w XVI w. protestantyzmu przez Jana z Kostrzyna, katolickie dotąd świątynie stopniowo przekształcano w zbory protestanckie. Usuwano elementy kultu katolickiego, wprowadzano empory, centralnym elementem wystroju stał się ołtarz z osiłą chrystologiczną, następnie ambonowy oraz chrzcielnica z aniołem chrzcielnym. Ruch budowlany w zakresie architektury sakralnej ponownie zaczął się rozwijać dopiero po zakończeniu wojny trzydziestoletniej, podczas której zniszczono wiele budowli sakralnych. Najczęściej wznoszono wówczas kościoły w konstrukcji ryglowej. I takie są ewangelickie kościoły w Gminie Deszczno, powstałe na przestrzeni XVIII w. W 1740 r. powstał nowy kościół w Deszcznie, który stanął na miejscu poprzedniego, w 1731 r. – w Borku, w 1799 r. w Boleminie, w 1788-89 w Ciecierzycach, w 1678 r. – w Ulimiu oraz kościół w Dzierśławicach i zlikwidowany w 1788 r. i kościół w Gliniku. Z budowli tych zachował się jedynie kościół w Boleminie, który po przebudowach zachował niewiele pierwotnych cech stylowych.

Większość obecnie funkcjonujących w gminie kościołów pochodzi z XIX w. i z 1 poł. XX w.

⁸ B. Skaziński, Architektura sakralna na ternie północnej części województwa lubuskiego, w: Nowa Marchia. Prowincja zapomniana – wspólne korzenie. Zeszyty Naukowe nr 7 Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej, Gorzów Wielkopolski 2007

Borek, kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. Najświętszego Serca Jezusowego z 1906 r., wybudowany na miejscu ryglowej świątyni z 1731-1746.⁹

Budynek jednonawowy na rzucie prostokąta, z wieżą na rzucie kwadratu, wbudowaną w elewację zach., w przyziemiu mieszcząca kruchtę, z rozległym aneksem zakrystii ujmującym narożnik płd.-wsch., nakrytym dachem mansardowym. Korpus nakryty wysokim, czterospadowym dachem z rzędami okien powiekowych w dolnych częściach dłuższych połaci. Wieża zwieńczona ośmiobocznym tamburem oraz latarnią nakrytą niskim, ostrosłupowym hełmem. Elewacje murowane, tynkowane fakturowo, rozczłonkowane pionowymi, prostokątnymi oknami w wąskich opaskach, zwieńczone profilowanym gzymsem koronującym; w elewacji płn. – portyk ujęty w narożach lizenami. Ściany wieży ujęte w narożach lizenami, otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym, w przyziemiu – portal zwieńczony owalnym oknem. Wnętrze nakryte sklepieniem pozornym, koszowym na krążynach, deskowanym, polichromowanym, z drewnianym podciąganiem poprzecznym. Zachowane empyry wsparte na czworobocznych filarach z wyodrębnionymi głowicami; balustrady płycinowo-ramowe, polichromowane.

Bolemin, kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła, zbudowany w latach 1790-1798 według projektu F, U, Krause. Należy do grupy bezwieżowych, salowych kościołów Brandenburgii, w konstrukcji ryglowej.¹⁰

Wzniesiony na rzucie prostokąta, nakryty wysokim, naczółkowym dachem. W zach. elewacji wtórny, wysoki przedsionek nakryty dwuspadowo, wprowadzony w miejsce dwóch pierwotnych wejść od płn., zlikwidowanych w 1989 r. Elewacje pierwotnie w konstrukcji ryglowej, przemurowane, otynkowane, bez detalu, przeprute prostokątnymi, pionowymi oknami. Wnętrze jednoprzestrzenne, z wtórnie wyodrębnionymi pomieszczeniami zakrystii i składziku oraz wtórnym układem funkcjonalnym; zachowana empora przy ścianie zach.

Ciecierzycze, kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. Matki Boskiej Różańcowej z 1926 r., wybudowany na miejscu u kościoła z 1789 r.

Budynek na rzucie wydłużonego prostokąta, nakryty wysokim, dwuspadowym dachem, z trójkondygnacyjną wieżą na rzucie kwadratu, nakrytą stożkowym hełmem – pośrodku elewacji płn., z prezbiterium, zakrystią i kruchtą w elewacji płd. – nakrytymi wspólnym, trójspadowym dachem. Ściany murowane z cegły, przeprute pionowymi, prostokątnymi otworami okiennymi dzielonymi w pionie ceglany słupkiem. Wnętrze jednoprzestrzenne, przykryte stropem beczkowym – wzdłuż osi i stropami płaskimi – po bokach, przy ścianach płn., wsch. i zach. – empyry wsparte na słupach z dekoracyjnie opracowanymi trzonami, bazami i kapitelami, z balustradą w konstrukcji płycinowo-ramowej; całość polichromowana.¹¹

Deszczno, kościół ewangelicki, ob. katolicki pw. Podwyższenia Krzyża św. z 1892 r., z wyposażeniem wnętrza z XVIII w. i XIX-XX w.

Pierwszy kościół wzmiankowany w 1372 r. Ok. 1537 r. mieszkańcy przeszli na luteranizm, początkowo korzystając z kościoła katolickiego, w 1740 r. wzniesli kościół szachulcowy. Obecna budowla pochodzi z lat 1850-1892. Z poprzedniego kościoła przeniesiono ołtarz, chrzcielnicę i ambonę. Po II wojnie światowej rozebrano empyry boczne. Budowla eklektyczna z przewagą cech późnobarokowych (rozczłonkowanie bryły) i klasycystycznych (elewacje).¹²

Kościół halowy na rzucie wielościanu wydłużonego na osi wsch.-zach., nakryty dachami dwuspadowymi o prostopadłych do siebie kalenicach, z wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym poligonalnie i z trójkondygnacyjną wieżą w elewacji zach., nakrytą hełmem ostrosłupowym, ujętą niskimi aneksami. Ściany murowane, tynkowane, boniowane w tynku, dzielone gzymсами kordonowymi. W górnej kondygnacji wieży obszerne, prostokątne blendy ujmujące biforialne okna. Otwory okienne zamknięte łukiem

⁹ Karta architektury, tzw. Biała, B. Skaziński, Archiwum WUOZ WKZ Gorzów Wielkopolski, 2018

¹⁰ Karta architektury, tzw. Biała, C. Nowakowski, Archiwum WUOZ WKZ Gorzów Wielkopolski, 1997

¹¹ Karta architektury, tzw. Biała, k. Kalita-Skwirzynska, Archiwum WUOZ WKZ Gorzów Wielkopolski, 1997

¹² Karta architektury, tzw. Biała, Z. Linkowski, Archiwum WUOZ Gorzów Wielkopolski, 2007

okrągłym, w opaskach wypracowanych w tynku. Wnętrze przykryte wtórnym stropem drewnianym (deski typu boazeryjnego).

Glinik, kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. św. Michała Archanioła, wzniesiony z 1879 r., na miejscu kościoła z 1788 r. o konstrukcji ryglowej, neogotycki.

Kościół na rzucie krzyża greckiego, z poligonalnym prezbiterium od płd. i zakrystią i wieżą od płn., ujętą w parterowe aneksy. Dachy dwuspadowe, wieża nakryta czterospadowym stromym dachem przechodzącym w spiczasty ostrosłup. Ściany murowane z cegły, ujęte w narożach lizenami wzniesionymi w formie sterczyn nad poziom dachu. Otwory okienne zamknięte łukiem okrągłym, konturowanym gzymsem. W zwieńczeniu ścian profilowany gzyms, w szczytach – nadwieszono fryzy arkadkowe. Ściany prezbiterium rozczłonkowane podziałami ramowymi.

Karnin, kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. NMP Królowej Polski, zbudowany w 1822 r., w 1828 r. powiększony o wieżę, a w 1904 r. – o absydę i zakrystię; późnoklasycystyczny.

Wzniesiony na rzucie prostokąta, nakryty wysokim, naczółkowym dachem, z poligonalnie zamkniętym, niewielkim prezbiterium i trójkondygnacyjną wieżą – od płn., ujętą w parterowe aneksy, nakrytą płytkim kielichowatym dachem zwieńczonym ceglany tamburem nakrytym ostrosłupowym, spiczastym hełmem. Ściany murowane, tynkowane, w strefie międzyokiennej parteru – boniowane, przeprute dwiema kondygnacjami okien: w dolnej kondygnacji prostokątne triforia zwieńczone pasem ściany od góry konturowanym gzymsem podokiennym półkolistych okien piętra. Podobnie ukształtowane wejście. Pozostałe otwory okienne zamknięte odcinkiem łuku, w wieży - ujęte parami wąskich blend, wraz z którymi osadzone są w szerokich blendach zwieńczonych blendą półkolistą, wydzieloną gzymsem.

Kolejne trzy kościoły istnieją w: Krasowcu (zbudowany w 1843 r., w 1888 r. powiększony o wieżyczkę w 1888 r. i zbliżony do niego, niewielki kościół w Dzierżowie (1862), a także eklektyczny kościół w Brzozowcu (ok. 1880) – wszystkie bez większych wartości architektonicznych.

Osiedle Poznańskie, kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. Wniebowzięcia NMP, ok. 1891 r., neogotycki.

Kościół na rzucie prostokąta z kwadratową, czterokondygnacyjną wieżą w fasadzie i niewielkim, prostokątnym prezbiterium, nakryty dwuspadowym dachem i dwuspadowym daszkiem nad prezbiterium; wieża zwieńczona ostrosłupowym hełmem. Ściany murowane z cegły, rozczłonkowane lizenami rozmieszczonymi naprzemiennie z ostrołuczными oknami, zwieńczone nadwieszonym fryzem schodkowym; lizeny narożne głębsze, wyciągnięte nad poziom dachu w formie sterczyn. Kondygnacje wieży rozdzielone gzymсами, elewacje zwieńczone trójkątnymi szczycikami, w 2 kondygnacji zdobione triforiami blend; portal ostrołuczny. Wnętrze przykryte deskowanym stropem, przystosowane do obrządku rzymsko-katolickiego; zachowana empora organowa, ambona i ławki.

Ulim, kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. Andrzeja Boboli z 1876 r., neogotycki; remont wieży w latach 2019-2021.

Kościół na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem, z zamkniętym poligonalnie prezbiterium ujętym w niewielkie zakrystie na rzucie kwadratu, z czterokondygnacyjną wieżą w fasadzie, ujętą aneksami klatek schodowych na wieżę i emporę organową, zwieńczoną ostrosłupowym hełmem osadzonym między trójkątnymi szczytami wieńczącymi ostatnią kondygnację wieży. Ściany murowane z cegły, dłuższe – rozczłonkowane lizenami rozmieszczonymi naprzemiennie z ostrołuczными oknami, zwieńczone nadwieszonym fryzem arkadkowym; lizeny narożne głębsze, wyciągnięte nad poziom dachu w formie pinakli. Naroża prezbiterium ujęte szkarpami. W zwieńczeniu ścian prezbiterium, obu zakrystii i szczytu korpusu kościoła, dzielonego ostrołuczными blendami i biforium – szerokie, ażurowe fryzy z czteroliści i trójliści. Analogiczny fryz wieńczy drugą kondygnację wieży i aneksów; pozostałe kondygnacje wieży rozdzielone gzymсами; portal ostrołuczny.

Wnętrze jednoprzestrzenne, przykryte deskowanym stropem belkowym, dwuspadowym, podwieszonym do konstrukcji dachowej snycersko opracowanej poniżej stropu; w prezbiterium żebrowe sklepienie ceramiczne. Zachowana empora organowa, ambona i ławki.

• ZABUDOWA WIEJSKA

W zabudowie wsi dominuje zabudowa zagrodowa i jednorodzinna. Jej pierwotny charakter w ciągu XX w. uległ niemal całkowitemu zatarciu. Typowa historyczna zabudowa mieszkalna i gospodarcza pochodzi z końca XIX i pocz. XX w. Jest proste, parterowe budownictwo mieszkalne najczęściej w układzie kalenicowym, z dwuspadowymi dachami krytymi ceramiczną dachówką, murowane z kamienia i cegły, o symetrycznej kompozycji elewacji frontowej pozbawionej detali architektonicznych. Współcześnie większość budynków ulega modernizacji.

Z częstych pierwotnie budynków w konstrukcji szkieletowej, z XVIII w. i XIX w., do chwili obecnej zachowała się niewielka liczba obiektów. Zwykle są one w złym stanie technicznym, wiele z nich zostało zdewaloryzowanych w wyniku remontów i modernizacji. Sporadycznie można je znaleźć np. Krasowcu – domy z XVIII w.

• ZABYTKI TECHNIKI

Na terenie Gminy Deszczno nie występuje zbyt wiele zabytków techniki. Niewiele pozostało z infrastruktury kolejowej linii nr 414 i 367, które zostały uruchomione w 1889 r. i 1912 r. Zachowały się jedynie budynki dworców w Deszcznie, Płonicy/Boleminie i Ulimiu – prezentujące walory pruskiej architektury kolejowej. Zlikwidowano infrastrukturę kolejową, zachowując po 1 torze. Budynki dworców – po remontach, otrzymały inne funkcje. Korzystna zmiana dotyczy dworca w Deszcznie, po kapitalnym remoncie przekształconego w centrum kultury „Stacja Kultury Deszczno”. Modernizacja (2020-2021) zachowała dawną elewację budynku, do którego dobudowano pawilon w kształcie wagonu. Budynek w nowej aranżacji zawiera bibliotekę, dwie czytelnie, biura i zaplecze administracyjne oraz salę dla ok 50 osób.

W kilku miejscowościach zachowały się stacje transformatorowe: Kiełpin, Ulim, Krasowiec, Niwica, Płonica oraz Prądocin – tu znajdują się dwa obiekty.

W kilku wsiach znajdują się budynki remiz strażackich w: Boleminie (pocz. XX w.), Ciecierzycach (2 ćw. XIX w.), Gliniku (pocz. XX w.), Krasowcu (1926 r.), Płonicy (l. 20. XX w.) i Ulimiu (l. 20. XX w.).

5.3.4. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome w Gminie Deszczno to przede wszystkim wyposażenie kościołów. W skład tej grupy wchodzi różnego rodzaju przedmioty rzemiosła artystycznego w postaci paramentów liturgicznych, odlewnictwa cyny (lichtarze), brązu (dzwony), obiekty malarstwa i rzeźby, stolarszczyzna (ołtarze, ławki, konfesjonały), witraże, etc. Wyposażenie obecnie funkcjonujących kościołów jest nader skromne, co wynika z estetyki kościołów ewangelickich, którymi większość z nich był oraz ze zniszczeń wojennych. Wśród cenniejszego wyposażenia należy wymienić:

- wyposażenie kościoła w Deszcznie: ołtarz z 1749 r., barokowy, rzeźbiony, z obrazem olejnym Wniebowzięcie NMP (kopia Rubensa), chrzcielnicę z pocz. XVIII w. i ambonę z 1749 r. (po remoncie); pozostałe wyposażenie pochodzi z XIX i XX w.;
- wyposażenie kościoła w Borku: renesansowy dzwon spiszowy z 1596 r. i ołtarz z lat 30. XVIII w..

5.3.5. Zabytki archeologiczne

Zasób i charakter stanowisk archeologicznych określa Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz rejestry i ewidencja zabytków prowadzone przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków.

Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Deszczno obejmują okresy pradziejowe od mezolitu – środkowej epoki kamienia (Ciecierzyce, Karnin, Deszczno, Ulim) i neolitu – początki gospodarki rolniczej w pierwszej połowie VI tysiąclecia p.n.e. (Glinik, Ciecierzyce, Dzierżów, Łagodzin, Ulim), po średniowiecze. Są wśród nich stanowiska stacjonarne jak: osady, gród, cmentarzyska, pozostałości dawnych osad, nawarstwienia historycznych wsi oraz ruchome zabytki archeologiczne.

Pośród kultur pradziejowych najwięcej znalezisk dotyczy epoki brązu – do ok. 700 p.n.e. i epoki żelaza – do ok. 600 r., w tym kultury grobsko-śniardowskiej (Deszczno), a zwłaszcza kultury łużyckiej (1300 p.n.e.-300 p.n.e.). Niemal we wszystkich miejscowościach gminy znaleziono ślady osadnicze tej kultury, zaś cmentarzyska ciałopalne i osady zlokalizowano w miejscowościach: Bolemin, Ciecierzyce, Deszczno, Karnin, Łagodzin, Ulim i Koszęcin.

Z okresu przedrzymskiego (II-I w. p.n.e.) i z okresu wpływów rzymskich (I-V n.e.) zlokalizowano szereg stanowisk: ślady osad, czasem kilka w jednej miejscowości, w: Ulimiu, Deszcznie, Karninie i Ciecierzycach. W Ciecierzycach i Ulimiu, obok fragmentów ceramiki, występują żuźle żelazne, świadczące o wytopie żelaza z rud darniowych.

Najstarsze wczesnośredniowieczne znaleziska w gminie Deszczno datowane są na okres do poł. X w.: ślady osad z Deszczna i Karnina.

Żadne stanowisko archeologiczne z terenu gminy nie jest ujęte w rejestrze zabytków. Chronione są wpisem do ewidencji zabytków i, jako takie, winny znaleźć się w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Wartości niematerialne, obok dziedzictwa materialnego, wyznaczają tożsamość kulturową regionu. Wartości niematerialne to kultura duchowa i społeczna, znajdująca odzwierciedlenie w wierzeniach, języku, obrzędowości, obyczajach i zwyczajach. Jednym z kluczowych celów Konwencji UNESCO z 2003 r. jest ochrona niematerialnego dziedzictwa, definiowana jako środki mające na celu zapewnienie jego przetrwania, w tym jego: identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

Współczesne społeczeństwo Gminy Deszczno to społeczność postmigracyjna, powstała w efekcie wydarzeń historycznych. Mieszkańcy tych ziem, reprezentujący różne grupy kulturowe i etniczne, osiedlili się tu w wyniku przymusowych przesiedleń. Powojenna polityka państwa, zmierzająca do zatarcia różnic poszczególnych mniejszości i narzucająca jednolity narodowy charakter, nie sprzyjała pielęgnowaniu tradycji i obyczajów przywiezionych ze stron rodzinnych. W konsekwencji większość mieszkańców długo nie mogła się zaaklimatyzować w nowym terenie.

Dopiero w wyniku transformacji systemowej, zapoczątkowanej w końcu lat 80. XX w., następuje coś na kształt transformacji kulturowej - społeczeństwo na nowo się definiuje i kształtuje swoją tożsamość. Jednym z jej aspektów jest zwrot ku historii miejsca zamieszkania i postrzeganie go jako małej ojczyzny, a przejawem – liczne inicjatywy naukowe i kulturalne odnoszące się do byłych mieszkańców tego terenu oraz ich spuścizny, a także budowanie tradycji wokół wartości przywiezionych z Kresów dawnej Polski wschodniej.

Deszczno jest gminą przyjazną i świadomą społecznie. Jej mieszkańcy angażują się w życie swoich Małych Ojczyzn, czego przejawem jest prężna działalność Kół Gospodyń Wiejskich w Brzozowcu, Ciecierzycach, Deszcznie, Gliniku, Kiełpinie, Osiedlu Poznańskim i Łagodzinie. Dbają one o przekazywanie tradycji narodowych i regionalnych nowym pokoleniom.

Na terenie krzewieniem kultury zajmuje się Stacja Kultury w Deszcznie. W dawnym budynku stacji PKP w Deszcznie zostało stworzone centrum kulturalno-promocyjne. Rozbudowo istniejący budynek w kierunku południowo-zachodnim o parterowy obiekt formą nawiązujący do kolejowego wagonu oraz rozbudowę w części północno-zachodniej o przeszkloną werandę pod istniejącym okapem parterowego obiektu. Wartość inwestycji to ponad 3,5 miliona zł z czego 3 miliony stanowi w tym dofinansowanie Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych RPO Lubuskie 2020. W wyremontowanej stacji swoją siedzibę ma Gminna Biblioteka oraz Klub Seniora.

Na terenie Gminy Deszczno w ramach podnoszenia aktywności społecznej i kulturalnej działają aktywnie świetlice wiejskie: w Borku, w Brzozowcu, w Ciecierzycach, w Deszcznie, w Dzierżowie, w Glinku, w Łagodzinie, w Kiełpinie, w Osiedlu Poznańskim. Dodatkowo dużo rolę odgrywają koła gospodyń wiejskich – w Brzozowcu, Ciecierzycach, Deszcznie, Glinku, Kiełpinie, Osiedlu Poznańskim i Łagodzinie.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Deszczno znajduje się 7 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Deszczno

LP.	OBIEKT	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	NUMER REJESTRU ZABYTKÓW	DATA WYDANIA DECYZJI/ZAWIADOMIENIA
1	Kościół pw. św. Ap. Piotra i Pawła	Bolemin		641 KOK-I-80/76	18.12.1963 02.11.1976
2	Kościół fil. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	Borek		L-299/A	16.10.2008
3	Kościół filialny pw. Matki Bożej Różańcowej	Ciecierzyce		L-293/A	12.08.2008
4	Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	Deszczno		L-279/A	04.03.2008
5	Wiatrak	Dzierżów		KOK-I-631/63	18.12.1963
6	Pałac	Kiełpin		187	16.03.1961
7	D. kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. kościół paraf. pw. św. Andrzeja Boboli	Ulim		L-403/A	30.06.2010

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Najcenniejsze zabytki ruchome z terenu Gminy Deszczno wpisane zostały do rejestru zabytków ruchomych. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Zielonej Górze, Delegatura w Gorzowie Wielkopolskim.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z w/w aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

1. uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
4. uwzględnia się ochronę:
  - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
  - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
  - parków kulturowych;
5. uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
6. w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Deszczno jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy. Spis obowiązujących obecnie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego przedstawiono poniżej, w Tabeli nr 2. We wszystkich mpzp znalazły się ustalenia ogólne i strefowe ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz

ustalenia ogólne ochrony środowiska, obejmujące również zespoły historycznej, kształtowanej zieli miejskiej. W mpzp dokładnie określono zakres ochrony dla zabytkowych budynków i ich otoczenia oraz wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej.

Tabela nr 2. Wykaz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Deszczno

NAZWA ↑↓	NUMER UCHWAŁY ↑↓	DATA ↑↓
1. Uchwałą nr XXXVIII/316/2013 z dnia 25.04.2013 r. części działki ewidencyjnej nr 458, obręb Brzozowiec, na terenie gminy Deszczno	XXXVIII/316/2013	2013-04-25
2. Uchwała nr VII-66/99 z dnia 23.09.1999 r. w miejscowościach Dzierżów, Deszczno, Glinik, Karnin, Kiełpin, Łagodzin, Prądocin, Orzelec, Ulim	VII-66/99	1999-09-23
3. Uchwała nr VII-67/99 z dnia 23.09.1999 r. w miejscowościach Dzierżów, Deszczno, Glinik, Prądocin, Ciecierzycze, Borek, Osiedle Poznańskie	VII-67/99	1999-09-23
4. Uchwała nr XIV/85/2004 z dnia 28.04.2004 r. Rady Gminy Deszczno w zakresie wyznaczenia korytarza technicznego dla przebiegu gazociągu wysokiego i średniego ciśnienia	XIV/85/2004	2004-04-28
5. Uchwała nr III-10/2002 z dnia 09.12.2002r. o w obrębie geodezyjnym Brzozowiec	III-10/2002	2002-12-09
6. UCHWAŁA NR III-7/2002 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 09 grudnia 2002r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno obręb Glinik	III-7/2002	2002-12-09
7. UCHWAŁA NR III-5/2002 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 09 grudnia 2002r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno obręb Ulim	III-5/2002	2002-12-09
8. UCHWAŁA NR III-8/2002 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 09 grudnia 2002r. w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Deszczno	III-8/2002	2002-12-09
9. Uchwała nr XXVI-277/2002 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 29.05.2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Brzozowiec	XXVI-277/2002	2002-05-29
10. UCHWAŁA XXVI-282/2002 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 29.05.2002 r. w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Brzozowiec	XXVI-282/2002	2002-05-29
11. UCHWAŁA NR XXVI-283/2002 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 29.05.2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Dzierżów	XXVI-283/2002	2002-05-29
12. UCHWAŁA NR XXVI-278/2002 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 29.05.2002 w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Glinik	XXVI-278/2002	2002-05-29
13. uchwała NR XXVI-279/2002 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 29.05.2002 r. w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Karnin	XXVI-279/2002	2002-05-29
14. Uchwała Nr X/76/2011 Rady Gminy Deszczno z dnia 30 maja 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno – obręb Bolemin.	XXVI-280/2002	2002-05-29
15. UCHWAŁA NR XXVI-281/2002 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 29.05.2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Ulim	XXVI-281/2002	2002-05-29
16. UCHWAŁA NR XXIV-242/02 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11.03.2002 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Borek	XXIV-242/02	2002-03-11
17. UCHWAŁA NR XXIV-245/02 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11.03.2002 r. w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Deszczno	XXIV-245/02	2002-03-11

NAZWA ↑↓	NUMER UCHWAŁY ↑↓	DATA ↑↓
18. UCHWAŁA NR XXIV-248/02 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11-03-2002 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Kielpin	XXIV-248/02	2002-03-11
19. UCHWAŁA NR XXIV - 249/02 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11-03-2002 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Orzelec	XXIV-249/02	2002-03-11
20. UCHWAŁA NR XXIV-247/02 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11-03-2002 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Glinik	XXIV-247/02	2002-03-11
21. UCHWAŁA NR XXIV-243/02 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11.03.2002 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Brzozowiec	XXIV-243/02	2002-03-11
22. UCHWAŁA NR XXIV - 246/02 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11-03-2002 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Dzierślawice	XXIV-246/02	2002-03-11
23. UCHWAŁA NR XXIV-247/02 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11-03-2002 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Glinik	XXIV-247/02	2002-03-11
24. UCHWAŁA NR XXIV-244/02 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11-03-2002 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Ciecierzycy	XXIV-244/02	2002-03-11
25. UCHWAŁA NR XXII-229/01 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 20.12.2001 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Prądociń	XXII-229/01	2001-12-20
26. UCHWAŁA NR XXII-227/01 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 20.12.2001 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Krasowice	XXII-227/01	2001-12-20
27. UCHWAŁA NR XXII-222/01 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 20.12.2001 r. w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Osiedle Poznańskie	XXII-222/01	2001-12-20
28. UCHWAŁA NR XXII-223/01 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 20.12.2001 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb ewid. Białobłocie	XXII-223/01	2001-12-20
29. UCHWAŁA NR XXII_225/01 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 20.12.2001 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Karnin	XXII_225/01	2001-12-20
30. UCHWAŁA NR XXII-226/01 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 20.12.2001 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Koszęcin	XXII-226/01	2001-12-20
31. UCHWAŁA NR XXII-228/01 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 20.12.2001 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Łagodzin	XXII-228/01	2001-12-20
32. UCHWAŁA NR XXII-229/01 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 20.12.2001 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Prądociń	XXII-229/01	2001-12-20
33. UCHWAŁA NR XXII-230/01 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 20.12.2001 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Dzierżów	XXII-230/01	2001-12-20
34. UCHWAŁA NR XXII-231/01 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 20.12.2001 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno.	XXII-231/01	2001-12-20
35. UCHWAŁA NR XXII-224/01 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 20.12.2001	XXII-224/01	2001-12-20

NAZWA ↑↓	NUMER UCHWAŁY ↑↓	DATA ↑↓
w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Bolemin		
36. Uchwała Nr XIII/116/2008 Rady Gminy Deszczno z dnia 29 lutego 2008r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w gminie Deszczno - obręb Borek	XIII/116/2008	2008-02-29
37. Uchwała Nr X/76/2011 Rady Gminy Deszczno z dnia 30 maja 2011r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno – obręb Bolemin	X/76/2011	2011-05-30
38. Uchwała Nr X/75/2011 Rady Gminy Deszczno z dnia 30 maja 2011r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno – obręb Kiełpin	X/75/2011	2011-05-30
39. UCHWAŁA NR XXX/262/21 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 1 lutego 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno	XXX/262/21	2021-02-01
40. UCHWAŁA NR XXXIII/316/21 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 10 maja 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Bolemin.	XXXIII/316/21	2021-05-10
41. UCHWAŁA NR XVII/135/2015 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 21 grudnia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Borek	XVII/135/2015	2015-12-21
42. UCHWAŁA NR XXXI/261/2017 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 27 marca 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Brzozowiec	XXXI/261/2017	2017-03-27
43. UCHWAŁA NR XXXVII/309/2013 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 25 marca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Ciecierzycze.	XXXVII/309/2013	2013-03-25
44. UCHWAŁA NR XVII/135/2015 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 21 grudnia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Borek	XVII/133/2015	2015-12-21
45. UCHWAŁA NR XXXVII/308/2013 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 25 marca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Dzierżów	XXXVII/308/2013	2013-03-25
46. UCHWAŁA NR XXXI/260/2017 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 27 marca 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Karnin	XXXI/260/2017	2017-03-27
47. UCHWAŁA NR XVII/132/2015 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 21 grudnia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Karnin	XVII/132/2015	2015-12-21
48. UCHWAŁA NR XVII/134/2015 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 21 grudnia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Kiełpin	XVII/134/2015	2015-12-21
49. UCHWAŁA NR XXXVII/307/2013 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 25 marca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Osiedle Poznańskie.	XXXVII/307/2013	2013-03-25
50. UCHWAŁA NR XXXVII/306/2013 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 25 marca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Osiedle Poznańskie.	XXXVII/306/2013	2013-03-25
51. Uchwała Nr XXVI/204/2012 Rady Gminy Deszczno z dnia 25 czerwca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno – obręb Deszczno.	XXVI/204/2012	2012-06-25
52. UCHWAŁA NR XXXVII/305/2013 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 25 marca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania	XXXVII/305/2013	2013-03-25

NAZWA ↑↓	NUMER UCHWAŁY ↑↓	DATA ↑↓
przestrzennego w gminie Deszczno - obręb Karnin i Łagodzin		
53. Uchwała Nr XXXIV/252/09 Rady Gminy Deszczno z dnia 2 września 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno – obręb Kiełpin	XXXIV/252/09	2009-09-02
54. Uchwała Nr XXVI/203/2012 Rady Gminy Deszczno z dnia 25 czerwca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno – obręb Łagodzin.	XXVI/203/2012	2012-06-25
55. UCHWAŁA NR XXXVIII/317/2013 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 25 kwietnia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno – obręb Ulim.	XXXVIII/317/2013	2013-04-25
56. Uchwała Nr XXVI/202/2012 Rady Gminy Deszczno z dnia 25 czerwca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno – obręb Ulim	XXVI/202/2012	2012-06-25
57. UCHWAŁA NR XIV/126/19 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 26 sierpnia 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno w miejscowości Borek	XIV/126/19	2019-08-26
58. UCHWAŁA NR XIV/127/19 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 26 sierpnia 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno w miejscowości Dzierżów	XIV/127/19	2019-08-26
59. UCHWAŁA NR XIV/129/19 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 26 sierpnia 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno w miejscowości Karnin	XIV/129/19	2019-08-26
60. UCHWAŁA NR XIV/128/19 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 26 sierpnia 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno w miejscowości Karnin i Deszczno	XIV/128/19	2019-08-26
61. UCHWAŁA NR XIV/130/19 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 26 sierpnia 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno w miejscowości Prądocin	XIV/130/19	2019-08-26
62. UCHWAŁA NR XIV/131/19 RADY GMINY DESZCZNO z dnia 26 sierpnia 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno w miejscowości Ulim	XIV/131/19	2019-08-26
63. UCHWAŁA NR X/58/2003 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11.09.2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno w obrębie Ciecierzycy.	X/58/2003	2003-09-11
64. CHWAŁA NR X/57/2003 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11.09.2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno w obrębie ewidencyjnym Deszczno	X/57/2003	2003-09-11
65. Uchwała Nr XXXVIII/285/09 Rady Gminy Deszczno z dnia 4 grudnia 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w zakresie przebiegu sieci gazowych w gminie Deszczno	XXXVIII/285/09	2009-12-04

Dodatkowo planowana jest zmiana planu w miejscowościach Kiełpin i Brzozowiec:

1. Uchwała Nr X/75/2011 Rady Gminy Deszczno z dnia 30 maja 2011r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno – obręb Kiełpin.
2. Uchwała Nr XXXIV/252/09 Rady Gminy Deszczno z dnia 2 września 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Deszczno – obręb Kiełpin.
3. Uchwała Nr XXIV-243/02 Rady Gminy w Deszcznie z dnia 11. 03. 2002 w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Deszczno, obręb Brzozowiec.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające ww. rozporządzenie.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w odniesieniu do w/w ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto organ wykonawczy gminy o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej,

która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Deszczno została sporządzona przy opracowaniu GPOnZ. Ewidencja została wykonana zgodnie z zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Spis obiektów ujętych w GEZ zawierają Załącznik nr 1 i Załącznik nr 2.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

Gina Deszczno jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 6 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wszystkie obiekty wpisane są do rejestru zabytków (Tabela nr 3). W miarę możliwości gmina zobowiązuje się do sprawowania opieki nad tymi obiektami, poprzez utrzymywanie ich w dobrym stanie technicznym, finansowania i przeprowadzania remontów oraz bieżących konserwacji.

Tabela nr 3. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność Gminy Deszczno

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	NR DZIAŁKI
1	Borek	Budynek mieszkalny – sala wiejska	Borek 25	116/2
2	Brzozowiec	Budynek szkoły, ob. środowiskowy dom pomocy społecznej	ul. Szkolna 13	284/9
3	Deszczno	Budynek przedszkola, ob. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa	ul. Lubuska 64	263/2
4	Krasowiec	ośrodek zdrowia, d. plebania	Krasowiec 29	51/5
5	Os. Poznańskie	Budynek Ochotniczej Straży Pożarnej	ul. Świetlana 57	57/3
6	Ulim	szkoła	ul. Rubinowa 5	148

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac

budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Deszczno.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY DESZCZNO	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• opracowana gminna ewidencja zabytków; • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące ochroną obiekty zabytkowe; • dobre rozpoznanie zasobów dziedzictwa kulturowego z terenu gminy; • atrakcyjność przyrodnicza, rzeka Warta i Noteć, Zalew Karniński o wysokiej przydatności turystycznej; • wielość inicjatyw kulturalnych; • oznakowane szlaki turystyczne (Szlak nr 3, Szlak nr 10); • działalność instytucji kultury – Stacja Kultury, Centrum Spotkań Artystycznych „Kotłownia Pomysłów” Maszewo, świetlice wiejskie, koła gospodyń wiejskich; • gmina należy do Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych Lokalna Grupa Działania; • uchwała określająca zasady udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków; • atrakcyjne obszary do uprawiania turystyki rowerowej i konnej.	• niewystarczająca sieć szlaków pieszych, rowerowych; • słabo rozwinięta baza noclegowa do obsługi ruchu turystycznego; • niewystarczające oznaczenie i promocja walorów zabytkowych, np. poprzez tablice informacyjne; • niewielki stan środków finansowych na ochronę zabytków; • rozpraszanie zabudowy, zwłaszcza w cennych, dobrze zachowanych układach ruralistycznych wsi; • niedostateczne wyeksponowanie i wykorzystanie walorów i obiektów historycznych gminy; • zły stan techniczny budynków sakralnych i budynków o wyjątkowym potencjale turystycznym; • niewystarczająca infrastruktura gastronomiczna, kulturalna, turystyczna.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijająca się działalność kulturalna; • rozwój turystyki wodnej i zagospodarowanie nabrzeży Noteci, Obry i Warty; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • wypieranie kultury i zwyczajów lokalnych poprzez kulturę masową; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • brak zdefiniowanych programów operacyjnych oraz zakresów wsparcia dla perspektywy finansowej Unii Europejskiej (na lata 2021-2027); • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez

ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Deszczno. GPOnZ wyznacza w zamierzeniu cele, których realizacja powinna doprowadzić poprawy zabytków oraz wpłynąć w przyszłości na wzmocnienie wizerunku gminy. Wyznaczone kierunki działań oraz zadania zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabelach nr 5 i 6.

Tabela nr 5. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu I

PRIORYTET I: NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego	Działania zmierzające do pozyskania zewnętrznych środków finansowych przeznaczonych na ochronę dziedzictwa kulturowego.	jakie działania podjęto, czego dotyczyły, czy udało pozyskać się środki, kto uczestniczył w działaniu
	Okresowa aktualizacja „Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”.	czy zaktualizowano plan
	Współpraca z parafiami w kwestii ochrony zabytków sakralnych.	jakie działania zaplanowano/podjęto
Popularyzacja dziedzictwa kulturowego regionu	Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych dziedzictwu kulturowego i historii regionu.	liczba wydawnictw, czego dotyczyły, z kim nawiązano współpracę
	Wspieranie rozwoju turystyki kajakowej, rowerowej, konnej i pieszej.	jakie podjęto działania, czy przyczyniły się one do rozwoju turystyki
	Organizowanie oraz wspieranie imprez kulturalnych, popularyzujących dziedzictwo kulturowe gminy oraz kultywujące lokalną tradycję w ścisłej współpracy ze Stacją Kultury, świetlicami wiejskimi, kołami gospodyń wiejskich.	ilość zaplanowanych/zorganizowanych imprez, ich tematyka, kto brał udział w organizacji, ilość osób uczestniczących
Działania pobudzające aktywność i inicjatywę mieszkańców regionu. Integracja lokalnych społeczności wokół idei współpracy i rozwoju lokalnego	Wspieranie inicjatyw obywatelskich służących zachowaniu tradycji lokalnych.	jakie działania podjęto, czego dotyczyły
	Doroczne opracowanie kompleksowego programu imprez kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych na terenie gminy.	jakie imprezy zaplanowano, jakie zorganizowano, kto brał udział w organizacji, ilość osób uczestniczących

Tabela nr 6. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu II

PRIORYTET II: REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO JEDEN Z GŁÓWNYCH CZYNNIKÓW ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Realizacja zadań własnych gminy w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących własnością gminy.	poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami; wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom; zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
	Sukcesywne opracowywanie i w miarę posiadanych środków finansowych rewitalizacji zabytkowych i zagrożonych obiektów, stanowiących własność gminy. Zadanie to obejmuje następujące czynności: – wytypowanie najcenniejszych i zagrożonych (np. poprzez brak użytkownika, zły stan techniczny wynikający z wieloletnich zaniedbań) obiektów w mieście; – podjęcie gruntownych prac konserwatorskich i remontowych oraz przede wszystkim zabezpieczenie obiektów przed dalszym niszczeniem; – opracowanie szczegółowej ekspertyzy technicznej i opracowanie wg niej projektów budowlanych poszczególnych domów.	jakie działania zaplanowano, jakie podjęto, jakich obiektów dotyczyły, ilość wydanych środków, czy opracowano i dla jakich obiektów ekspertyzy
	Kontynuowanie przyznawania dotacji w sprawie określenia zasad udzielenia dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz wprowadzenie zmiany do uchwały zgodnie z obowiązującymi przepisami.	ilość złożonych wniosków, wartość wnioskowanych środków, wysokość przyznanych środków, jakich obiektów dotyczyły
	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: – Zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nieuwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. – Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną.	ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji, czy przyjęto zmianę zarządzeniem dla gminnej ewidencji zabytków
	Podjęcie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących	wysokość pozyskanych środków, na jakie obiekty

	własnością gminy.	
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych	Zaopatrzenie zabytków w tablice informujące o ich historii i znaczeniu dla regionu.	czy postawiono tablice, ile i dla jakich obiektów, poniesione wydatki
Edukacja społeczności lokalnej w kwestii znaczenia dziedzictwa dla regionu	Propagowanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym wśród dzieci i młodzieży: – dofinansowanie szkolnych konkursów wiedzy o zabytkach gminy oraz wycieczek szkolnych, których celem jest poznawanie zabytków gminy; – zachęcać szkoły do upowszechniania wiedzy i problematyki zabytków i dziedzictwa archeologicznego; – włączenie się w organizację projektów edukacyjnych z zakresu ochrony zabytków i zabytkoznawstwa, w tym wolontariackich obozów archeologicznych czy praktyk studenckich związanych z konserwacją zabytków.	ilość przekazanych środków na szkolne konkursy, ilość zorganizowanych konkursów, jakie działania edukacyjne podjęto
	Wspieranie działalności Centrum Spotkań Artystycznych „Kotłownia Pomysłów” w Maszewie, Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych Lokalna Grupa Działania oraz organizacji, stowarzyszeń działających na rzecz ochrony zabytków.	jakie wspierano działania, jakie zaplanowano, czego dotyczyły, z kim współpracowano

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

• **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,

- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu;
- **instrumenty finansowe:**
  - finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
  - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje,
  - współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP);
- **instrumenty społeczne:**
  - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Deszczno),
  - edukacja kulturowa,
  - pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
  - współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- **instrumenty koordynacji:**
  - realizacja projektów i programów Gminy Deszczno dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
  - współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
  - współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego;
- **instrumenty kontrolne:**
  - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
  - oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Deszczno,
  - sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
  - monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
  - prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygoszparowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny

obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje samorządu województwa,
- dotacje powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• **źródła pozostałe:**

- źródła unijne.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,

- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – udzielane są na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z przepisami wykonawczymi do ww. ustawy, tj.: w rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Wnioski o dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone, składa się do dnia 28 lutego roku, w którym dotacja ma być udzielona. Wnioski o dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku, składa się do dnia 30 czerwca roku, w którym dotacja ma być udzielona.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu województwa lubuskiego – zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze województwa lubuskiego określone zostały w uchwale nr XXXI/296/12 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 22 października 2012 r. oraz uchwale nr XL/610/17 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 19 grudnia 2017 r. zmieniającej uchwałę w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa lubuskiego (Dz. U. z 2017 r., poz. 2806 – witryna internetowa: www.lubuskie.pl).

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Gminy Deszczno – zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XXIX/224/2012 Rady Gminy Deszczno z dnia 28 września 2012 r. Wnioski o udzielenie dotacji składa się do Wójta Gminy Deszczno, w terminie do dnia 30 października roku poprzedzającego rok przyznania dotacji. W uzasadnionych przypadkach wnioski o dotacje na prace przy zabytkach można składać po upływie terminu.

Wójt Gminy powołuje odrębnym zarządzeniem komisję ds. dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, jako zespół opiniujący pod względem formalnym i merytorycznym składane wnioski.

Wójt Gminy Deszczno przedstawia propozycje wysokości dotacji po uchwaleniu budżetu na dany rok, a Wnioskujący podmiot po otrzymaniu pisemnej informacji przedstawia zaktualizowany zakres rzeczowy zadania i skorygowany harmonogram na ponownie wypełnionym wniosku na podstawie formularza stanowiącego załącznik nr 1 do niniejszej uchwały lub może swój wniosek wycofać.

Dotacje przyznaje Rada Gminy Deszczno na wniosek Wójta Gminy, do wysokości środków przeznaczonych na ten cel w budżecie gminy.

W ostatnich latach na dotacje przeznaczono kwotę 139 708,83 zł:

- 2018 r. – 53000,00 zł,
- 2019 r. – 30 000,00 zł,
- 2020 r. – 0 zł,
- 2021 r. – 56 708,83 zł (umowa – nie wypłacone).

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów, obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, jak naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu dysponuje Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9 poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

• Program Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, ngo oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Podsumowanie

Gmina Deszczno sprawnie zarządza i sprawuje opiekę nad obiektami zabytkowymi na terenie gminy. Zadania te realizowane są między innymi poprzez sporządzanie dokumentu, który wytacza kierunki działania w tym obszarze, tj. Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Deszczno.

Ważnym elementem GPOnZ jest rozwój i promocja walorów turystycznych gminy, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, bogactwa przyrody oraz regionalnej tradycji. Dokument akcentuje rolę gminy w zachowaniu unikatowych cech obiektów zabytkowych oraz lokalnej specyfiki budowlanej poprzez uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego zagadnień związanych z ochroną zabytków.

Ponadto wysoka aktywność instytucji kultury jest niezwykle istotnym elementem realizacji zadań edukacyjnych w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego. Oferta tych placówek jest bardzo atrakcyjna, systematycznie zmieniana i uzupełniana, dzięki czemu licznie przyciągają odbiorców, edukując i promując lokalne dziedzictwo.

GPOnZ podkreśla rolę całej społeczności lokalnej – właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, jednostek organizacyjnych gminy, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

11. Bibliografia

1. Konstytucja RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.
10. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków.
11. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
12. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.
13. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”.
14. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
15. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków
16. Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę.
17. Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych.
18. Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w: Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach.
19. www.gov.pl.
20. <https://isap.sejm.gov.pl/>.
21. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Deszczno.
22. Materiały udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze, Delegatura w Gorzowie Wlkp.
23. W. Krajniak, Potamokracja lubuska na tle dziejów pogranicza polsko-niemieckiego do XVIII, w: Studia Zachodnie, Zielona Góra 2014.
24. E. Rymar, Rywalizacja o ziemię lubuską i kasztelanię międzyrzecką, w latach 1319-1326, ze szczególnym uwzględnieniem stosunków pomorsko-śląskich, w: Sobótka 1979.
25. E. Rymar, Znaczenie Gorzowa w średniowiecznej Nowej Marchii, w: Nowa Marchia – prowincja zapomniana – wspólne korzenie, Wojewódzka i Miejska Bibliotek Publiczna, Zeszyty naukowe 8. Gorzów 2007’ C. Gahlbeck, Tak zwana Nowomarchijska Księga Ziemska Margrabiego Ludwika Starszego z 1337 roku. Studia nad podziałem terytorialnym i przekazem historycznym, w: Nowa Marchia – prowincja zapomniana – wspólne korzenie, Wojewódzka i Miejska Bibliotek Publiczna, Zeszyty naukowe 2. Gorzów 2004.

26. Program opieki nad zabytkami powiatu gorzowskiego na lata 2017-2020. Gorzów Wlkp. 2018
27. Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp., Gorzów Wlkp., 2021
28. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Gorzowskiego na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024.
29. Internet: https://bip.powiatgorzowski.pl/system/obj/1750_POS_Powiat_Gorzowski_Projekt.pdf
30. E. Rymar, Metryka i nazwy miejscowości dawnego powiatu gorzowskiego w granicach z lat 1945–1950, w: Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 17, 179-251, 2010.
31. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2017-2020, Zielona Góra-Gorzów Wlkp., 2016.
32. Karty architektury, tzw. Białe: 1. D. Marciniak (MNR w Szreniawie), zespół folwarczny, 1989; 2. W. Witek. Dwór, 1992. Archiwum WUOZ WKZ Gorzów Wielkopolski.
33. B. Skaziński, Architektura sakralna na terenie północnej części województwa lubuskiego, w: Nowa Marchia. Prowincja zapomniana – wspólne korzenie. Zeszyty Naukowe nr 7 Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej, Gorzów Wielkopolski 2007.
34. Karta architektury, tzw. Biała. B. Skaziński, Archiwum WUOZ WKZ Gorzów Wielkopolski, 2018.
35. Karta architektury, tzw. Biała, C. Nowakowski, Archiwum WUOZ WKZ Gorzów Wielkopolski, 1997.
36. ¹Karta architektury, tzw. Biała, k. Kalita-Skwirzynska, Archiwum WUOZ WKZ Gorzów Wielkopolski, 1997.
37. Karta architektury, tzw. Biała. Z. Linkowski, Archiwum WUOZ Gorzów Wielkopolski, 2007.

12. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Deszczno.
2. Tabela nr 2. Wykaz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Deszczno.
3. Tabela nr 3. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność Gminy Deszczno.
4. Tabela nr 3. Inwestycje i remonty wykonane w zabytkowych obiektach w latach 2018-2021.
5. Tabela nr 4. Analiza SWOT.
6. Tabela nr 5. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu I
7. Tabela nr 6. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu II.

13. Załączniki

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Deszczno

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Dawne adresy
1	Białobłocie	Białobłocie 2	budynek mieszkalny	
2	Białobłocie	Białobłocie 12	budynek mieszkalny	
3	Białobłocie	Białobłocie 17	budynek mieszkalny	
4	Białobłocie	Białobłocie 17	stodoła	
5	Białobłocie	Białobłocie 22	budynek mieszkalny	
6	Białobłocie	Białobłocie 22	budynek gospodarczy	
7	Białobłocie	Białobłocie 23	budynek mieszkalny	
8	Białobłocie	Białobłocie 25	budynek gospodarczy	
9	Białobłocie	Białobłocie 32	budynek gospodarczy	
10	Białobłocie	Białobłocie 33	budynek gospodarczy	
11	Bolemin	Bolemin 75a	kościół pw. św. Ap. Piotra i Pawła	
12	Bolemin	Bolemin 10	budynek gospodarczy	
13	Bolemin	Bolemin 10	stodoła	
14	Bolemin	Bolemin 12	budynek gospodarczy	
15	Bolemin	Bolemin 12	stodoła	

16	Bolemin	Bolemin 13 A	ośrodek zdrowia, ob. budynek mieszkalny
17	Bolemin	Bolemin 15	budynek gospodarczy
18	Bolemin	Bolemin 16	budynek gospodarczy
19	Bolemin	Bolemin 17	budynek gospodarczy
20	Bolemin	Bolemin 17	stodoła
21	Bolemin	Bolemin 18	budynek gospodarczy
22	Bolemin	Bolemin 20	budynek gospodarczy
23	Bolemin	Bolemin 24	budynek gospodarczy
24	Bolemin	Bolemin 25	budynki gospodarcze
25	Bolemin	Bolemin 28	budynek gospodarczy
26	Bolemin	Bolemin 29	budynek gospodarczy
27	Bolemin	Bolemin 29	stodoła
28	Bolemin	Bolemin 31	budynek mieszkalny
29	Bolemin	Bolemin 31	budynek gospodarczy
30	Bolemin	Bolemin 32	budynek gospodarczy
31	Bolemin	Bolemin 36	budynek gospodarczy
32	Bolemin	Bolemin 44	budynek gospodarczy
33	Bolemin	Bolemin 48	budynek mieszkalny
34	Bolemin	Bolemin 50	budynek gospodarczy
35	Bolemin	Bolemin 52	budynek gospodarczy
36	Bolemin	Bolemin przy nr 52	mostek
37	Bolemin	Bolemin 53	stodoła
38	Bolemin	Bolemin 53	budynek gospodarczy
39	Bolemin	Bolemin 58	budynek gospodarczy
40	Bolemin	Bolemin 62	chlew
41	Bolemin	Bolemin 63	chlew
42	Bolemin	Bolemin 63	stodoła
43	Bolemin	Bolemin 66	budynek mieszkalny
44	Bolemin	Bolemin 66	chlew
45	Bolemin	Bolemin 67	budynek gospodarczy
46	Bolemin	Bolemin 68	obora
47	Bolemin	Bolemin 68	stodoła
48	Bolemin	Bolemin 69	budynek gospodarczy
49	Bolemin	Bolemin 69 A	budynek gospodarczy, ob. budynek mieszkalny
50	Bolemin	Bolemin 70	budynek gospodarczy
51	Bolemin	Bolemin 70	budynek gospodarczy
52	Bolemin	Bolemin 71	budynek mieszkalny
53	Bolemin	Bolemin 71	budynek gospodarczy
54	Bolemin	Bolemin 71	budynek gospodarczy
55	Bolemin	Bolemin 72	stodoła
56	Bolemin	Bolemin 74	budynek gospodarczy
57	Bolemin	Bolemin 74	budynek gospodarczy
58	Bolemin	Bolemin 79	budynek mieszkalny
59	Bolemin	Bolemin 79	budynek gospodarczy
60	Bolemin	Bolemin 79	stodoła
61	Bolemin	Bolemin 81	stodoła
62	Bolemin	Bolemin 89	piwnica ziemna
63	Bolemin	dz. nr 221, 333	cmentarz ewangelicki
64	Bolemin	dz. nr 333	cmentarz ewangelicki
65	Bolemin	dz. nr 333	cmentarz ewangelicki
66	Borek		układ ruralistyczny wsi-owalnica
67	Borek	Borek 22a	kościół fil. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa
68	Borek	Borek 22a	cmentarz przykościelny
69	Borek	Borek 10	budynek gospodarczy
70	Borek	Borek 15	budynek gospodarczy
71	Borek	Borek 25	budynek mieszkalny
72	Borek	Borek 38	budynek mieszkalny
73	Borek	d. nr 157	cmentarz ewangelicki, ob. cmentarz

			komunalny	
74	Brzozowiec		układ ruralistyczny wsi-owalnica/ wielodrożnica	
75	Brzozowiec	ul. Kościelna	kościół	
76	Brzozowiec	ul. Gorzowska 1	budynek gospodarczy	
77	Brzozowiec	ul. Gorzowska 3	budynek gospodarczy	
78	Brzozowiec	ul. Gorzowska 7	budynek gospodarczy	
79	Brzozowiec	ul. Gorzowska 21	budynek gospodarczy	
80	Brzozowiec	ul. Gorzowska 25- 25a	budynek mieszkalny	
81	Brzozowiec	ul. Gorzowska 25	budynek gospodarczy (komórka)	
82	Brzozowiec	ul. Gorzowska 29	budynek mieszkalny	
83	Brzozowiec	ul. Gorzowska 32	budynek mieszkalny	
84	Brzozowiec	ul. Gorzowska 34- 34a	budynek mieszkalny	
85	Brzozowiec	ul. Gorzowska 48	budynek mieszkalny	
86	Brzozowiec	ul. Kościelna 1	budynek mieszkalny	
87	Brzozowiec	ul. Kościelna 10	budynek gospodarczy	
88	Brzozowiec	ul. Kościelna 10	stodoła	
89	Brzozowiec	ul. Borkowska 10	budynek mieszkalny	
90	Brzozowiec	ul. Gajowa 4	budynek mieszkalny	
91	Brzozowiec	ul. Polna 11	budynek gospodarczy	
92	Brzozowiec	ul. Szkolna 4	budynek mieszkalny	
93	Brzozowiec	ul. Szkolna 11	budynek mieszkalny	
94	Brzozowiec	ul. Szkolna 12	budynki gospodarcze	
95	Brzozowiec	ul. Kościelna, dz. nr 265/1	cmentarz ewangelicki, przykościelny	
96	Brzozowiec	ul. Leśna, dz. nr 270	cmentarz ewangelicki	
97	Brzozowiec	ul. Leśna, dz. nr 270	cmentarz komunalny	
98	Ciecierzycze	ul. Świetlana 129	kościół filialny p.w. Matki Bożej Różańcowej	
99	Ciecierzycze	ul. Świetlana 129	cmentarz przykościelny	
100	Ciecierzycze	ul. Wiejska 33	budynek gospodarczy	Ciecierzycze 4
101	Ciecierzycze	ul. Wiejska 28	budynek gospodarczy	Ciecierzycze 29
102	Ciecierzycze	ul. Wiejska 43	budynek gospodarczy	Ciecierzycze 36
103	Ciecierzycze	ul. Spacerowa 8	budynek gospodarczy	Ciecierzycze 40
104	Ciecierzycze	ul. Polna 11	budynek gospodarczy	Ciecierzycze 58a
105	Ciecierzycze	ul. Polna 9	budynek gospodarczy	Ciecierzycze 59
106	Ciecierzycze	ul. Osiedlowa 46	budynek mieszkalny	Ciecierzycze 72
107	Ciecierzycze	ul. Wylotowa 195	budynek mieszkalny	Ciecierzycze 80
108	Ciecierzycze	ul. Kwiatowa 1	budynek mieszkalny	Ciecierzycze 87
109	Ciecierzycze	ul. Kwiatowa 19	budynek gospodarczy	Ciecierzycze 93
110	Ciecierzycze	ul. Wiejska k. nr 19, dz. nr 394/1, 394/2	cmentarz ewangelicki	
111	Ciecierzycze	ul. Wylotowa, dz. nr 324	cmentarz ewangelicki, ob. cmentarz komunalny	
112	Ciecierzycze	ul. Wiejska, dz. 443/2	trafostacja	
113	Deszczno		układ ruralistyczny wsi- owalnica/wielodrożnica	
114	Deszczno	ul. Lubuska, dz. nr 269	kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	
115	Deszczno	ul. Lubuska, dz. nr 217/1, 218/2	cmentarz ewangelicki, ob. cmentarz komunalny	
116	Deszczno	ul. Lubuska 13	budynek mieszkalny	Deszczno 2
117	Deszczno	ul. Lubuska 64	budynek przedszkola, ob. wojewódzki inspektorat ochrony roślin i nasiennictwa	

118	Deszczno	ul. Lubuska 71	budynek gospodarczy	Deszczno 24
119	Deszczno	ul. Lubuska 82	budynek mieszkalny	Deszczno 32
120	Deszczno	ul. Maszewska 3	budynek mieszkalny	Deszczno 34
121	Deszczno	ul. Maszewska 5	budynek mieszkalny	Deszczno 37
122	Deszczno	ul. Kolejowa 1	budynek szkoły nauki jazdy	Deszczno 39
123	Deszczno	ul. Kolejowa 4	budynek kolei, ob. „Stacja Kultura”	Deszczno 41
124	Deszczno	ul. Lubuska 94	budynek parafialny	Deszczno 61
125	Deszczno	ul. Lubuska 90	Urząd Gminy	Deszczno 63
126	Deszczno	ul. Lubuska 97	budynek mieszkalny	Deszczno 66
127	Deszczno	ul. Lubuska 97	budynek gospodarczy	Deszczno 66
128	Deszczno	ul. Lubuska 105	budynek mieszkalny	Deszczno 70
129	Deszczno	ul. Lubuska 138	budynek mieszkalny	Deszczno 96
130	Deszczno	ul. Lubuska 144	budynek mieszkalny	Deszczno 98
131	Deszczno	ul. Lubuska 144	stodoła	Deszczno 98
132	Deszczno	ul. Krupczyńska 1	budynek gospodarczy	Deszczno 102
133	Deszczno	ul. Krupczyńska 8	budynek gospodarczy	Deszczno 132
134	Deszczno	ul. Krupczyńska 17	budynek gospodarczy	Deszczno 136
135	Deszczno	ul. Krupczyńska 17	budynek mieszkalno-gospodarczy	Deszczno 136
136	Deszczno	ul. Krupczyńska 19	budynki gospodarczy	Deszczno 137
137	Deszczno	ul. Krupczyńska 19	budynki gospodarczy	Deszczno 137
138	Deszczno	ul. Krupczyńska 21	budynek gospodarczy	Deszczno 138
139	Deszczno	ul. Krupczyńska 44	budynek gospodarczy	Deszczno 151
140	Deszczno	ul. Bratkowa 1	budynek gospodarczy	Deszczno 154
141	Deszczno	ul. Krupczyńska, dz. 113/1, 113/2	cmentarz ewangelicki	
142	Dziersławice	Dziersławice 4	budynek mieszkalny	
143	Dziersławice	Dziersławice 4	budynek gospodarczy	
144	Dziersławice	Dziersławice 6	budynek mieszkalny	
145	Dziersławice	Dziersławice 8	budynek mieszkalny	
146	Dziersławice	Dziersławice 11	budynek mieszkalny	
147	Dziersławice	Dziersławice 12	budynek gospodarczy	
148	Dziersławice	Dziersławice 15	budynek mieszkalny	
149	Dziersławice	dz. nr 370, obręb Glinik	cmentarz ewangelicki	
150	Dziersławice	dz. nr 58/1, 113/2	cmentarz ewangelicki	
151	Dzierzów	Dzierzów 18	kościół	
152	Dzierzów	Dzierzów 9	budynek gospodarczy	
153	Dzierzów	Dzierzów 9	budynek mieszkalny	
154	Dzierzów	Dzierzów 9	stodoła	
155	Dzierzów	Dzierzów 10	budynek mieszkalny	
156	Dzierzów	Dzierzów 13	budynek mieszkalny	
157	Dzierzów	Dzierzów 14	budynek gospodarczy	
158	Dzierzów	Dzierzów 18	plebania	
159	Dzierzów	Dzierzów 22	stodoła	
160	Dzierzów	Dzierzów 25	budynek mieszkalny	
161	Dzierzów	Dzierzów 27	stodoła	
162	Dzierzów	Dzierzów 31	budynek gospodarczy	
163	Dzierzów	Dzierzów 32	budynek gospodarczy	
164	Dzierzów	Dzierzów 50	budynek mieszkalny	
165	Dzierzów	Dzierzów 55	budynek mieszkalny	
166	Dzierzów	Dzierzów 65	budynek mieszkalny	
167	Dzierzów	Dzierzów 65	chlew	
168	Dzierzów	Dzierzów 71	budynek gospodarczy	
169	Dzierzów	Dzierzów 72	budynki gospodarcze	
170	Dzierzów	Dzierzów 21	sklep spożywczy "Magda"	
171	Dzierzów		trafostacja	
172	Dzierzów	dz. nr 91	cmentarz ewangelicki, ob. cmentarz komunalny	
173	Glinik		układ ruralistyczny wsi -ulicówka	
174	Glinik	ul. Lipowa, dz. nr	kościół	

		272		
175	Glinik	ul. Lipowa 53	budynek ochotniczej straży pożarnej	
176	Glinik	ul. Lipowa 5	budynek gospodarczy	Glinik 4
177	Glinik	ul. Lipowa 5	budynek gospodarczy	Glinik 4
178	Glinik	ul. Lipowa 6	budynek mieszkalny	Glinik 5
179	Glinik	ul. Lipowa 6	budynek gospodarczy	Glinik 5
180	Glinik	ul. Lipowa 8	budynek gospodarczy	Glinik 6
181	Glinik	ul. Lipowa 8	budynek kuchni letniej (gospodarczy)	Glinik 6
182	Glinik	ul. Lipowa 20	budynek gospodarczy	Glinik 14
183	Glinik	ul. Lipowa 23	Budynek mieszkalny	Glinik 17
184	Glinik	ul. Jeziorna 9	budynek gospodarczy	Glinik 32
185	Glinik	ul. Lipowa 41	budynek mieszkalny	Glinik 39
186	Glinik	ul. Lipowa 40	budynek mieszkalny	Glinik 37
187	Glinik	ul. Lipowa 42	budynek mieszkalny	Glinik 38
188	Glinik	ul. Lipowa 50	budynek mieszkalny	Glinik 48
189	Glinik	ul. Lipowa 52	budynek mieszkalny	Glinik 49
190	Glinik	ul. Lipowa 55	budynek mieszkalny	Glinik 50
191	Glinik	ul. Lipowa 58-59	budynek mieszkalny	Glinik 54-54a
192	Glinik	ul. Lipowa 64	budynek mieszkalny	Glinik 58
193	Glinik	ul. Lipowa 71	budynek mieszkalny	Glinik 61
194	Glinik	ul. Słowicza 3	budynek gospodarczy	Glinik 74
195	Glinik	ul. Kolonijna 9	budynek mieszkalny	Glinik 88
196	Glinik	ul. Lipowa 21	młyn	
197	Glinik	dz. nr 132/1	cmentarz ewangelicki	
198	Glinik	ul. Lipowa, dz. nr 272	cmentarz przykościelny ewangelicki	
199	Glinik	ul. Lipowa dz. nr 233, 340	cmentarz ewangelicki	
200	Glinik	dz. nr 339	cmentarz ewangelicki	
201	Glinik	dz. nr 132/1	cmentarz komunalny d. ewangelicki	
202	Kielpin		układ ruralistyczny wsi -ulicówka	
203	Kielpin	dz. nr 25/85	pałac, ob. ruina	
204	Kielpin	dz. nr 23, 24, 25/82, 25/83, 25/85	park pałacowy	
205	Kielpin		obora I	
206	Kielpin		obora II	
207	Kielpin		obora III	
208	Kielpin		zespół folwarczny	
209	Kielpin	dz. nr 457	cmentarz ewangelicki	
210	Koszęcin	Koszęcin 2	budynek gospodarczy	
211	Koszęcin	Koszęcin 4	stodoła	
212	Koszęcin	Koszęcin 5	stodoła	
213	Koszęcin	Koszęcin 8	budynek gospodarczy	
214	Koszęcin	Koszęcin 8	budynek mieszkalny	
215	Koszęcin	Koszęcin 10	budynek gospodarczy	
216	Koszęcin	Koszęcin 11	budynek gospodarczy	
217	Koszęcin	Koszęcin 14	budynek gospodarczy	
218	Krasowiec		kościół	
219	Krasowiec	Krasowiec 7	budynek gospodarczy	
220	Krasowiec	Krasowiec 8	budynek gospodarczy	
221	Krasowiec	Krasowiec 9	stodoła	
222	Krasowiec	Krasowiec 12	budynek gospodarczy- stodoła	
223	Krasowiec	Krasowiec 14	budynek gospodarczy	
224	Krasowiec	Krasowiec 14	budynek mieszkalny	
225	Krasowiec	Krasowiec 20	budynek mieszkalny	
226	Krasowiec	Krasowiec 20	stodoła i budynek gospodarczy	
227	Krasowiec	Krasowiec 24	budynek gospodarczy	
228	Krasowiec	Krasowiec 25	stodoła	
229	Krasowiec	Krasowiec 28	budynek mieszkalny	
230	Krasowiec	Krasowiec 28	budynek gospodarczy	

231	Krasowiec	Krasowiec 29	plebania, ob. ośrodek zdrowia	
232	Krasowiec		trafostacja przy plebanii	
233	Krasowiec	Krasowiec 30	stodoła	
234	Krasowiec	Krasowiec 30	budynek mieszkalny	
235	Krasowiec	Krasowiec 35	budynek gospodarczy	
236	Krasowiec	Krasowiec 35	budynek gospodarczy	
237	Krasowiec	Krasowiec 35	stodoła	
238	Krasowiec	Krasowiec przy 35	mostek	
239	Krasowiec	Krasowiec 40	budynek gospodarczy, ob. budynek mieszkalny	
240	Krasowiec	Krasowiec 40	budynek mieszkalny	
241	Krasowiec	Krasowiec 40	stodoła	
242	Krasowiec	Krasowiec 40	budynek gospodarczy	
243	Krasowiec	Krasowiec 41	budynek gospodarczy	
244	Krasowiec	Krasowiec 42	stodoła	
245	Krasowiec	Krasowiec 43	budynek gospodarczy	
246	Krasowiec	Krasowiec 43	budynek mieszkalny	
247	Krasowiec	Krasowiec 50	obora	
248	Krasowiec	Krasowiec 50	stodoła	
249	Krasowiec	Krasowiec 51	budynek gospodarczy	
250	Krasowiec	Krasowiec 10	sklep spożywczy- poczta, ob. budynek mieszkalny	
251	Krasowiec		zespół wiaduktów kolejowych	
252	Łagodzin	ul. Łagodna 8	budynek gospodarczy	Łagodzin 1
253	Łagodzin	ul. Łagodna 15	budynek mieszkalny	Łagodzin 4
254	Łagodzin	ul. Przyjazna 27	budynek gospodarczy	Łagodzin 44
255	Łagodzin	ul. Magiczna 7	budynek mieszkalny	Łagodzin 53
256	Łagodzin	ul. Magiczna 7	obora i chlew	Łagodzin 53
257	Łagodzin	ul. Magiczna 7	kurnik - budynek gospodarczy	Łagodzin 53
258	Łagodzin	ul. Przyjazna, dz. nr 250	cmentarz ewangelicki	
259	Łagodzin	ul. Przyjazna, dz. nr 91/3, 91/8	cmentarz ewangelicki, ob. zlikwidowany	
260	Łagodzin	ul. Skromna, dz. nr 361/2	mostek kolejowy	
261	Maszewo	ul. Ruty 9-9A	budynek mieszkalny	Maszewo 10-10a
262	Maszewo	ul. Kręta 28	budynek mieszkalny	Maszewo 30
263	Maszewo	ul. Kręta 35	budynek gospodarczy	Maszewo 21a
264	Maszewo	ul. Kręta 37	Budynek mieszkalny	Maszewo 22
265	Maszewo	ul. Kręta 38	budynek mieszkalny	Maszewo 25
266	Maszewo	ul. Kręta 38	budynek gospodarczy	Maszewo 25
267	Maszewo	ul. Kręta 38	budynek gospodarczy	Maszewo 25
268	Maszewo	ul. Kręta 15	budynek mieszkalny	Maszewo 16
269	Maszewo	ul. Kręta 16	budynek gospodarczy	Maszewo 35
270	Maszewo	ul. Kręta 16	budynek gospodarczy	Maszewo 35
271	Niwica	Niwica 2	budynek gospodarczy	
272	Niwica	Niwica 4	stodoła	
273	Niwica	Niwica 9	budynek mieszkalny	
274	Niwica	Niwica 9	budynek gospodarczy	
275	Niwica	Niwica 9	budynek gospodarczy	
276	Niwica	Niwica 9	budynek gospodarczy	
277	Niwica	Niwica przy nr 9	trafostacja	
278	Orzelec	Orzelec 1	budynek mieszkalny	
279	Orzelec	Orzelec 7	budynek gospodarczy	
280	Orzelec	dz. nr 364, obręb Glinik	cmentarz ewangelicki	
281	Orzelec	dz. nr 365/1, obręb Glinik	cmentarz ewangelicki	
282	Os. Poznańskie	ul. Świetlana 55a	kościół	
283	Os. Poznańskie	ul. Cmentarna, dz.	cmentarz ewangelicki, ob. cmentarz	

		nr 26	komunalny	
284	Os. Poznańskie	ul. Świetlana 57	budynek ochotniczej straży pożarnej	
285	Os. Poznańskie	ul. Świetlana 51	budynek mieszkalny	ul. Świetlana 29
286	Os. Poznańskie	ul. Świetlana 51	budynek gospodarczy	ul. Świetlana 29
287	Os. Poznańskie	ul. Świetlana 66	budynek mieszkalny	ul. Świetlana 30
288	Os. Poznańskie	ul. Świetlana 55	budynek mieszkalny	ul. Świetlana 30a
289	Os. Poznańskie	ul. Świetlana 79	budynek gospodarczy	ul. Świetlana 31
290	Os. Poznańskie	ul. Świetlana 79	budynek gospodarczy	ul. Świetlana 31
291	Os. Poznańskie	ul. Olchowa 10	budynek mieszkalny	ul. Olchowa 45
292	Os. Poznańskie	ul. Olchowa 23	budynek gospodarczy	ul. Olchowa 43
293	Os. Poznańskie	ul. Cmentarna 21	budynek gospodarczy	
294	Os. Poznańskie	ul. Cmentarna 21	budynek gospodarczy	
295	Os. Poznańskie	ul. Cmentarna 22	budynek gospodarczy	
296	Płonica	Płonica 3	budynek mieszkalny	
297	Płonica	Płonica 5	zespół stacji kolejowej Płonica-Bolemin	
298	Płonica	Płonica 5	dworzec kolejowy z zespołu, ob. budynek mieszkalny	
299	Płonica	Płonica 5	piwnica ziemna z zespołu stacji kolejowej	
300	Płonica	Płonica 5	szalet z zespołu stacji kolejowej	
301	Płonica		zespół wiaduktów kolejowych	
302	Płonica	Płonica 7	budynek gospodarczy	
303	Płonica	Płonica 8	budynek gospodarczy	
304	Płonica	Płonica 8	budynek gospodarczo-mieszkalny	
305	Płonica	Płonica 10	budynek mieszkalny	
306	Płonica	Płonica 11	budynek mieszkalny	
307	Płonica	Płonica 13	obora	
308	Płonica	Płonica 14	budynek mieszkalny	
309	Płonica	Płonica 14	budynek gospodarczy	
310	Płonica	Płonica 14	budynek gospodarczy	
311	Płonica	Płonica 17	obora	
312	Płonica	Płonica przy nr 17	trafostacja	
313	Płonica	Płonica 18	sklep- budynek mieszkalny	
314	Płonica	Płonica 27	budynek gospodarczy	
315	Płonica	Płonica 38	budynek gospodarczy	
316	Płonica	Płonica 38	budynek mieszkalny	
317	Płonica	Płonica 40	budynek gospodarczy, ob. budynek mieszkalny	
318	Płonica	Płonica 40	budynek gospodarczy	
319	Płonica	Płonica 41	budynek gospodarczy	
320	Płonica	Płonica 46	budynek mieszkalny	
321	Płonica	Płonica 47	budynek mieszkalny	
322	Płonica	Płonica 47	budynek gospodarczy (stodoła)	
323	Płonica	Płonica 48	budynek gospodarczy	
324	Płonica	Płonica 53	obora	
325	Płonica	Płonica 54	budynek gospodarczy	
326	Płonica		most na kanale za posesją nr 54	
327	Prądocin	ul. Leśna 25-26-28	zespół stacji kolejowej Ulim	
328	Prądocin	ul. Leśna 25-26	budynek mieszkalny z zespołu stacji kolejowej Ulim	Ulim 56
329	Prądocin	ul. Leśna 25-26	budynek gospodarczy z zespołu stacji kolejowej Ulim	Ulim 56
330	Prądocin	ul. Leśna 27	dworzec kolejowy stacji kolejowej Ulim, ob. budynek mieszkalny	Ulim 55
331	Prądocin	ul. Leśna 27	szalet z zespołu stacji kolejowej Ulim	
332	Prądocin	Prądocin 5	budynek gospodarczy	
333	Prądocin	Prądocin 6	budynek mieszkalny	
334	Prądocin	dz. nr 40	cmentarz ewangelicki	
335	Prądocin	dz. nr 52/3, 52/6	cmentarz ewangelicki	
336	Prądocin	dz. nr 250	cmentarz ewangelicki	
337	Prądocin		trafostacja przy posesji nr 17	

338	Ulim		układ ruralistyczny wsi-owalnica	
339	Ulim	ul. Główna 63	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. kościół paraf. pw. św. Andrzeja Boboli	
340	Ulim	ul. Główna 2	budynek mieszkalny	Ulim 2
341	Ulim	ul. Rubinowa 5	szkoła	
342	Ulim	ul. Rubinowa 1	budynek mieszkalny	Ulim 60
343	Ulim	ul. Główna za nr 44	wiadukt	za posesją nr 8
344	Ulim	ul. Główna 47	budynek mieszkalny	Ulim 9
345	Ulim	ul. Główna 47	gołębnik, ob. budynek gospodarczy	Ulim 9
346	Ulim	ul. Główna 53	budynek gospodarczy	Ulim 12
347	Ulim	ul. Bursztynowa 2	budynek gospodarczy	Ulim 20, 21
348	Ulim	ul. Bursztynowa 2	budynek gospodarczy	Ulim 20, 21
349	Ulim	ul. Bursztynowa 3	budynek mieszkalny	Ulim 22
350	Ulim	ul. Bursztynowa 3	budynek gospodarczy	Ulim 22
351	Ulim	ul. Bursztynowa 3	obora	Ulim 22
352	Ulim	ul. Bursztynowa 8	budynek gospodarczy	Ulim 26
353	Ulim	ul. Główna przy nr 63	trafostacja	
354	Ulim	ul. Główna 61	budynek gospodarczy	Ulim 29
355	Ulim	ul. Główna 61	stodoła	Ulim 29
356	Ulim	ul. Główna 57	budynek gospodarczy	Ulim 32
357	Ulim	ul. Główna 52	budynek mieszkalny	Ulim 35
358	Ulim	ul. Główna 54	budynek mieszkalny	Ulim 34
359	Ulim	ul. Główna 50	budynek mieszkalny	Ulim 36
360	Ulim	ul. Granitowa 4	budynek gospodarczy	Ulim 37
361	Ulim	ul. Główna 46	obora	Ulim 37
362	Ulim	ul. Główna 48	budynek mieszkalny	Ulim 37
363	Ulim	ul. Główna 38	budynek mieszkalny	Ulim 44
364	Ulim	ul. Polna 1	budynek gospodarczy	Ulim 76
365	Ulim	ul. Polna 1	budynek gospodarczy	Ulim 76
366	Ulim	ul. Polna 1	budynek mieszkalny	Ulim 76
367	Ulim	ul. Granitowa 6	remiza strażacka	
368	Ulim	ul. Granitowa/ Rubinowa, dz. nr 147	cmentarz ewangelicki	
369	Ulim	ul. Granitowa, dz. nr 147	cmentarz ewangelicki, ob. cmentarz komunalny	

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Deszczno

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	NR STAN. MIEJSCOWOŚCI	NR STAN. NA OBSZARZE
1	Ciecierzycy	45-12	6	33
2	Ciecierzycy	45-12	7	34
3	Ciecierzycy	45-12	8	35
4	Ciecierzycy	45-12	9	36
5	Ciecierzycy	45-12	10	37
6	Ciecierzycy	45-12	11	38
7	Ciecierzycy	45-12	12	39
8	Ciecierzycy	45-12	13	40
9	Ciecierzycy	45-12	14	41
10	Ciecierzycy	45-12	15	42
11	Ciecierzycy	45-12	16	43
12	Ciecierzycy	45-12	17	68
13	Ciecierzycy	45-12	18	136
14	Ciecierzycy	45-12	19	137
15	Ciecierzycy	45-12	20	138
16	Ciecierzycy	45-12	21	139

17	Ciecierzycze	45-12	22	140
18	Ciecierzycze	45-12	23	141
19	Osiedle Poznańskie	45-12	1	27
20	Osiedle Poznańskie	45-12	2	28
21	Osiedle Poznańskie	45-12	3	29
22	Osiedle Poznańskie	45-12	4	30
23	Osiedle Poznańskie	45-12	5	32
24	Osiedle Poznańskie	45-12	6	69
25	Ciecierzycze	45-13	1	53
26	Ciecierzycze	45-13	2	54
27	Ciecierzycze	45-13	3	55
28	Ciecierzycze	45-13	4	56
29	Ciecierzycze	45-13	5	67
30	Ciecierzycze	45-13	34	69
31	Ciecierzycze	45-13	35	70
32	Ciecierzycze	45-13	-	66
33	Ciecierzycze	45-13	-	67
34	Ciecierzycze	45-13	-	68
35	Dzierżów	46-11	1	44
36	Dzierżów	46-11	2	45
37	Dzierżów	46-11	3	46
38	Dzierżów	46-11	4	47
39	Dzierżów	46-11	5	48
40	Dzierżów	46-11	6	49
41	Dzierżów	46-11	7	50
42	Dzierżów	46-11	8	57
43	Dzierżów	46-11	9	58
44	Dzierżów	46-11	10	61
45	Dzierżów	46-11	11	62
46	Dzierżów	46-11	12	63
47	Dzierżów	46-11	13	64
48	Dzierżów	46-11	14	65
49	Dzierżów	46-11	15	66
50	Dzierżów	46-11	16	67
51	Dzierżów	46-11	17	68
52	Dzierżów	46-11	18	69
53	Dzierżów	46-11	19	106
54	Koszęcin	46-11	1	55
55	Koszęcin	46-11	2	56
56	Koszęcin	46-11	3	59
57	Koszęcin	46-11	4	60
58	Koszęcin	46-11	5	70
59	Koszęcin	46-11	6	71
60	Koszęcin	46-11	7	72
61	Koszęcin	46-11	8	73
62	Koszęcin	46-11	9	96
63	Koszęcin	46-11	10	105
64	Krasowiec	46-11	1	43
65	Niwica	46-11	1	103
66	Prądociń	46-11	1	34
67	Prądociń	46-11	2	35
68	Prądociń	46-11	3	36

69	Prądociń	46-11	4	37
70	Prądociń	46-11	5	38
71	Prądociń	46-11	6	39
72	Prądociń	46-11	7	40
73	Prądociń	46-11	8	41
74	Prądociń	46-11	9	42
75	Ulim	46-11	1	14
76	Ulim	46-11	2	15
77	Ulim	46-11	3	16
78	Ulim	46-11	4	17
79	Ulim	46-11	5	18
80	Ulim	46-11	6	19
81	Ulim	46-11	7	20
82	Ulim	46-11	8	21
83	Ulim	46-11	9	22
84	Ulim	46-11	10	23
85	Ulim	46-11	11	24
86	Ulim	46-11	12	25
87	Ulim	46-11	13	26
88	Ulim	46-11	14	27
89	Ulim	46-11	15	28
90	Ulim	46-11	16	29
91	Ulim	46-11	17	30
92	Ulim	46-11	18	31
93	Ulim	46-11	19	32
94	Ulim	46-11	20	33
95	Ulim	46-11	21	51
96	Ulim	46-11	22	52
97	Ulim	46-11	23	53
98	Ulim	46-11	24	54
99	Ulim	46-11	25	74
100	Ulim	46-11	26	75
101	Ulim	46-11	27	76
102	Ulim	46-11	28	77
103	Ulim	46-11	29	78
104	Ulim	46-11	30	79
105	Ulim	46-11	31	80
106	Ulim	46-11	32	81
107	Ulim	46-11	33	82
108	Ulim	46-11	34	83
109	Ulim	46-11	35	84
110	Ulim	46-11	36	85
111	Ulim	46-11	37	86
112	Ulim	46-11	38	87
113	Ulim	46-11	39	88
114	Ulim	46-11	40	89
115	Ulim	46-11	41	90
116	Ulim	46-11	42	92
117	Ulim	46-11	43	92
118	Ulim	46-11	44	93
119	Ulim	46-11	45	94
120	Ulim	46-11	46	95

121	Ulim	46-11	47	104
122	Ciecierzyce	46-12	24	250
123	Ciecierzyce	46-12	25	251
124	Ciecierzyce	46-12	26	254
125	Ciecierzyce	46-12	27	255
126	Ciecierzyce	46-12	28	256
127	Ciecierzyce	46-12	29	257
128	Ciecierzyce	46-12	30	272
129	Ciecierzyce	46-12	31	273
130	Deszczno	46-12	1	116
131	Deszczno	46-12	2	117
132	Deszczno	46-12	3	118
133	Deszczno	46-12	4	119
134	Deszczno	46-12	5	120
135	Deszczno	46-12	6	121
136	Deszczno	46-12	7	132
137	Deszczno	46-12	8	133
138	Deszczno	46-12	9	134
139	Deszczno	46-12	10	135
140	Deszczno	46-12	11	136
141	Deszczno	46-12	12	137
142	Deszczno	46-12	13	138
143	Deszczno	46-12	14	139
144	Deszczno	46-12	15	140
145	Deszczno	46-12	16	141
146	Deszczno	46-12	17	142
147	Deszczno	46-12	18	143
148	Deszczno	46-12	19	144
149	Deszczno	46-12	20	145
150	Deszczno	46-12	21	146
151	Deszczno	46-12	22	149
152	Deszczno	46-12	23	150
153	Deszczno	46-12	24	151
154	Deszczno	46-12	25	152
155	Deszczno	46-12	26	153
156	Deszczno	46-12	27	154
157	Deszczno	46-12	28	155
158	Deszczno	46-12	29	156
159	Deszczno	46-12	30	157
160	Deszczno	46-12	31	158
161	Deszczno	46-12	32	159
162	Deszczno	46-12	33	160
163	Deszczno	46-12	34	161
164	Deszczno	46-12	35	162
165	Deszczno	46-12	36	163
166	Deszczno	46-12	37	164
167	Deszczno	46-12	38	165
168	Deszczno	46-12	39	166
169	Deszczno	46-12	40	167
170	Deszczno	46-12	41	168
171	Deszczno	46-12	42	169
172	Deszczno	46-12	43	170

173	Deszczno	46-12	44	171
174	Deszczno	46-12	45	172
175	Deszczno	46-12	46	173
176	Deszczno	46-12	47	174
177	Deszczno	46-12	48	176
178	Deszczno	46-12	49	178
179	Deszczno	46-12	50	179
180	Deszczno	46-12	51	193
181	Deszczno	46-12	52	194
182	Deszczno	46-12	53	195
183	Deszczno	46-12	54	196
184	Deszczno	46-12	55	208
185	Deszczno	46-12	56	209
186	Deszczno	46-12	57	210
187	Deszczno	46-12	58	211
188	Deszczno	46-12	59	212
189	Deszczno	46-12	60	213
190	Deszczno	46-12	61	214
191	Deszczno	46-12	62	215
192	Deszczno	46-12	63	219
193	Deszczno	46-12	64	220
194	Deszczno	46-12	65	221
195	Deszczno	46-12	66	222
196	Deszczno	46-12	67	223
197	Deszczno	46-12	68	224
198	Deszczno	46-12	69	225
199	Deszczno	46-12	70	226
200	Deszczno	46-12	71	227
201	Deszczno	46-12	72	228
202	Deszczno	46-12	73	229
203	Deszczno	46-12	74	230
204	Deszczno	46-12	75	231
205	Deszczno	46-12	76	232
206	Deszczno	46-12	77	233
207	Deszczno	46-12	78	234
208	Deszczno	46-12	79	237
209	Deszczno	46-12	80	238
210	Deszczno	46-12	81	239
211	Deszczno	46-12	82	240
212	Deszczno	46-12	83	241
213	Deszczno	46-12	84	266
214	Deszczno	46-12	85	274
215	Deszczno	46-12	86	275
216	Deszczno	46-12	87	296
217	Deszczno	46-12	88	297
218	Deszczno	46-12	89	298
219	Deszczno	46-12	90	299
220	Deszczno	46-12	91	300
221	Deszczno	46-12	92	301
222	Deszczno	46-12	93	302
223	Deszczno	46-12	94	303
224	Deszczno	46-12	95	304

225	Deszczno	46-12	96	305
226	Deszczno	46-12	97	306
227	Deszczno	46-12	98	307
228	Deszczno	46-12	99	308
229	Deszczno	46-12	100	309
230	Deszczno	46-12	101	310
231	Deszczno	46-12	102	311
232	Deszczno	46-12	103	312
233	Deszczno	46-12	104	313
234	Deszczno	46-12	105	314
235	Deszczno	46-12	106	315
236	Deszczno	46-12	107	316
237	Deszczno	46-12	108	317
238	Deszczno	46-12	109	318
239	Deszczno	46-12	110	319
240	Deszczno	46-12	111	320
241	Deszczno	46-12	112	321
242	Deszczno	46-12	113	322
243	Deszczno	46-12	114	336
244	Deszczno	46-12	115	337
245	Deszczno	46-12	116	338
246	Glinik - Kolonia	46-12	6	276
247	Glinik	46-12	1	93
248	Glinik	46-12	2	94
249	Glinik	46-12	3	264
250	Glinik	46-12	4	265
251	Glinik	46-12	5	269
252	Gorzów - Karnin	46-12	190	51
253	Gorzów - Karnin	46-12	191	52
254	Gorzów - Karnin	46-12	193	57
255	Gorzów - Karnin	46-12	194	60
256	Gorzów - Karnin	46-12	195	61
257	Gorzów - Karnin	46-12	196	62
258	Gorzów - Karnin	46-12	197	63
259	Gorzów - Karnin	46-12	205	71
260	Gorzów - Karnin	46-12	206	72
261	Gorzów - Karnin	46-12	207	73
262	Gorzów - Karnin	46-12	208	74
263	Gorzów - Karnin	46-12	209	75
264	Gorzów - Karnin	46-12	210	76
265	Gorzów - Karnin	46-12	211	77
266	Gorzów - Karnin	46-12	212	78
267	Gorzów - Karnin	46-12	214	80
268	Gorzów - Karnin	46-12	216	82
269	Gorzów - Karnin	46-12	217	83
270	Gorzów - Karnin	46-12	218	84
271	Gorzów - Karnin	46-12	219	85
272	Gorzów - Karnin	46-12	220	86
273	Gorzów - Karnin	46-12	221	87
274	Gorzów - Karnin	46-12	222	88
275	Gorzów - Karnin	46-12	223	89
276	Gorzów - Karnin	46-12	224	90

277	Gorzów - Karnin	46-12	225	91
278	Gorzów - Karnin	46-12	226	92
279	Gorzów - Karnin	46-12	227	95
280	Gorzów - Karnin	46-12	228	96
281	Gorzów - Karnin	46-12	229	97
282	Gorzów - Karnin	46-12	230	98
283	Gorzów - Karnin	46-12	231	100
284	Gorzów - Karnin	46-12	247	122
285	Gorzów - Karnin	46-12	248	123
286	Gorzów - Karnin	46-12	249	124
287	Gorzów - Karnin	46-12	250	125
288	Gorzów - Karnin	46-12	251	126
289	Gorzów - Karnin	46-12	252	127
290	Gorzów - Karnin	46-12	253	128
291	Gorzów - Karnin	46-12	254	129
292	Gorzów - Karnin	46-12	255	130
293	Gorzów - Karnin	46-12	256	131
294	Gorzów - Karnin	46-12	258	177
295	Gorzów - Karnin	46-12	259	180
296	Gorzów - Karnin	46-12	270	191
297	Gorzów - Karnin	46-12	271	192
298	Gorzów - Karnin	46-12	279	289
299	Gorzów - Karnin	46-12	281	291
300	Łagodzin	46-12	1	8
301	Łagodzin	46-12	3	10
302	Łagodzin	46-12	4	11
303	Łagodzin	46-12	5	12
304	Łagodzin	46-12	6	13
305	Łagodzin	46-12	7	14
306	Łagodzin	46-12	8	15
307	Łagodzin	46-12	9	16
308	Łagodzin	46-12	17	30
309	Łagodzin	46-12	18	31
310	Łagodzin	46-12	19	32
311	Łagodzin	46-12	20	33
312	Łagodzin	46-12	21	34
313	Łagodzin	46-12	24	54
314	Łagodzin	46-12	25	55
315	Łagodzin	46-12	26	56
316	Łagodzin	46-12	27	58
317	Łagodzin	46-12	28	59
318	Łagodzin	46-12	29	99
319	Łagodzin	46-12	30	279
320	Łagodzin	46-12	31	280
321	Łagodzin	46-12	32	325
322	Maszewo	46-12	1	147
323	Maszewo	46-12	2	148
324	Maszewo	46-12	3	235
325	Maszewo	46-12	4	236
326	Maszewo	46-12	5	267
327	Maszewo	46-12	6	268
328	Maszewo	46-12	7	270

329	Maszewo	46-12	8	271
330	Maszewo	46-12	9	281
331	Maszewo	46-12	10	282
332	Maszewo	46-12	11	323
333	Maszewo	46-12	12	324
334	Maszewo	46-12	12	334
335	Maszewo	46-12	13	335
336	Maszewo	46-12	14	329
337	Maszewo	46-12	15	333
338	Osiedle Poznańskie	46-12	7	197
339	Osiedle Poznańskie	46-12	8	198
340	Osiedle Poznańskie	46-12	9	199
341	Osiedle Poznańskie	46-12	10	200
342	Osiedle Poznańskie	46-12	11	201
343	Osiedle Poznańskie	46-12	12	202
344	Osiedle Poznańskie	46-12	13	203
345	Osiedle Poznańskie	46-12	14	204
346	Osiedle Poznańskie	46-12	15	205
347	Osiedle Poznańskie	46-12	16	206
348	Osiedle Poznańskie	46-12	17	207
349	Osiedle Poznańskie	46-12	18	216
350	Osiedle Poznańskie	46-12	19	217
351	Osiedle Poznańskie	46-12	20	218
352	Osiedle Poznańskie	46-12	21	242
353	Osiedle Poznańskie	46-12	22	244
354	Osiedle Poznańskie	46-12	23	245
355	Osiedle Poznańskie	46-12	24	246
356	Osiedle Poznańskie	46-12	25	247
357	Osiedle Poznańskie	46-12	26	248
358	Osiedle Poznańskie	46-12	27	249
359	Osiedle Poznańskie	46-12	28	252
360	Osiedle Poznańskie	46-12	29	253
361	Osiedle Poznańskie	46-12	30	258
362	Osiedle Poznańskie	46-12	31	259
363	Osiedle Poznańskie	46-12	32	260
364	Osiedle Poznańskie	46-12	33	261
365	Osiedle Poznańskie	46-12	34	283
366	Osiedle Poznańskie	46-12	35	284
367	Osiedle Poznańskie	46-12	36	326
368	Prądociń	46-12	10	262
369	Prądociń	46-12	11	263
370	Borek	46-13	1	43
371	Borek	46-13	2	44
372	Borek	46-13	3	45
373	Borek	46-13	4	47
374	Borek	46-13	5	48
375	Borek	46-13	6	49
376	Borek	46-13	7	57
377	Borek	46-13	8	58
378	Borek	46-13	9	59
379	Borek	46-13	10	60
380	Borek	46-13	11	61

381	Borek	46-13	12	62
382	Borek	46-13	13	63
383	Borek	46-13	14	64
384	Borek	46-13	15	77
385	Borek	46-13	16	78
386	Borek	46-13	17	79
387	Borek	46-13	18	80
388	Borek	46-13	19	81
389	Brzozowiec	46-13	4	42
390	Brzozowiec	46-13	5	46
391	Brzozowiec	46-13	6	50
392	Brzozowiec	46-13	7	56
393	Brzozowiec	46-13	8	70
394	Brzozowiec	46-13	9	71
395	Brzozowiec	46-13	10	72
396	Brzozowiec	46-13	11	73
397	Brzozowiec	46-13	12	74
398	Ciecierzycy	46-13	32	75
399	Ciecierzycy	46-13	33	76
400	Deszczno	46-13	114	51
401	Deszczno	46-13	115	52
402	Deszczno	46-13	116	53
403	Deszczno	46-13	117	54
404	Deszczno	46-13	118	55
405	Deszczno	46-13	119	65
406	Deszczno	46-13	120	66
407	Deszczno	46-13	121	67
408	Deszczno	46-13	122	68
409	Deszczno	46-13	123	69
410	Bolemin	46-13	5	8
411	Deszczno	46-13	124	15
412	Kielpin	46-13	2	9
413	Kielpin	46-13	5	10
414	Kielpin	46-13	6	11
415	Kielpin	46-13	7	12
416	Kielpin	46-13	8	13
417	Kielpin	46-13	9	14
418	Bolemin	47-12	1	11
419	Bolemin	47-12	2	12
420	Bolemin	47-12	3	13
421	Bolemin	47-12	4	14
422	Bolemin	47-12	5	10
423	Deszczno	47-12	94	16
424	Deszczno	47-12	95	17
425	Deszczno	47-12	96	18
426	Glinik	47-12	7	1
427	Glinik	47-12	8	2
428	Glinik	47-12	9	3
429	Glinik	47-12	10	4
430	Glinik	47-12	11	5
431	Glinik	47-12	12	6
432	Glinik	47-12	16	19

433	Kielpin	47-12	1	7
434	Kielpin	47-12	3	8
435	Kielpin	47-12	4	9
436	Orzelec	47-12	1	15
437	Brzozowiec	47-13	1	1
438	Brzozowiec	47-13	2	2
439	Brzozowiec	47-13	4	27
440	Brzozowiec	47-13	5	28
441	Glinik	47-13	17	24
442	Glinik	47-13	18	25
443	Glinik	47-13	19	26
444	Glinik	47-13	20	29
445	Glinik	47-13	21	30
446	Glinik	47-13	22	31